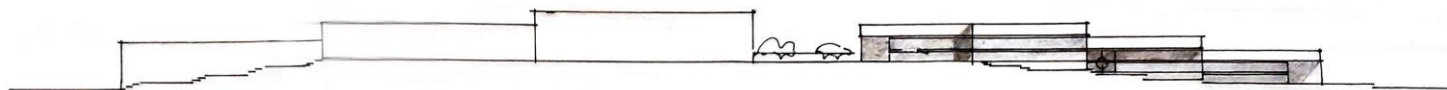

Szocialista modern építészet
JÓZSA MÁRIA munkásságán keresztül
– az ADYVÁROS VÁROSKÖZPONT épületegyüttese

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
Győri szocialista modern.....	5
Józsa Mária.....	8
Adyváros Városközpont épületegyüttese	19
Általános ismertetés	19
Építészeti kritika (fikció) 1980-ból.....	24
Az épületegyüttes napjainkban	26
Épületrehabilitáció példák.....	34
1. Átalakítás és átörökítés: Láng Művelődési Központ (ArchIKON).....	36
2. Montbau Könyvtár rehabilitációja (OliverasBoix Architectes).....	40
Jövőkép.....	42
Irodalomjegyzék.....	45
Ábrajegyzék	47
Függelék.....	48

Bevezetés

Sokszor nem vesszük figyelembe, hogy milyen nagy hatással van ránk a korszak, amelyben élünk, és megítélésünk milyen nagyban függ ettől a körülménytől. Az épületek tényleges megértéséhez elengedhetetlen ismernünk a történelmi háttérrel, a korszak tulajdonságait, amelyben az megvalósult. A 1960-80 közötti időszak Magyarországon a szocializmusról szólt: az iparosításról, a tömegtermelésről (sablonokról) és nem utolsósorban az elszigeteltségről. Ez a társadalmi rend alapjában határozta meg az építészet alakulását, és a zárt világ nyomai lemoshatatlanok a megvalósult épületek szegmenseiről. A szocializmus idején - Bodrossy Attila szavaival élve - „építeni akartak, nem építészetet csinálni”. A magyar szakmát még a „primitív modern” jellemezte, a korabeli nemzetközi építészet megismerésére nem volt elérhető forrás, ha mégis, az rendkívül korlátozott számban és minőségben.¹ A tágabb környezetben való értelmezés, az érzékeny illeszkedés fogalma még nem került előtérbe. Az iparosított építés következményeként a köztudatban a beton panel elemek, műkö burkolatok és letisztult homlokzatok párosulnak leginkább a szocializmus építészetével. Ebből fakadóan az akkoriban épült, számos esetben értékes objektumok, a negatív konnotáció miatt elutasításban részesülnek. A modernista épületekben elsősorban nem az értéket látják, hanem a rút, elnyomó rendszer képét. A mai korban sok, a '60-as évek környékén épült modern épület esik áldozatául a leegyszerűsítő, torzított értékrendszernek. Ez a jelenség Győrben is nyomon követhető, mint például a Megyei Kórház Klubházának magára hagyása², az Ifjúsági Ház lebontása³, a Győri Nemzeti Színház körüli vita⁴ és az Adyváros Városközpont épületegyüttese esetén is.

¹ beszélgetésünkkel Bodrossy Attila fogalmazott így, de hasonló fogalmat (a modern építészet „primitív útja”) használ Wettstein Domonkos is a Balaton modern - identitáskereső és a '30-as és a '60-as évek építészetében c. cikkében

² Hartmann Gergely: Vészesen pusztul a győri orvosi klubház. Építészfórum, 2018.
<https://epiteszforum.hu/veszesen-pusztul-a-gyori-orvosi-klubhaz>

³ Hartmann Gergely: Ifjúsági Ház (Petőfi Sándor Művelődési Ház). Modern Győr, 2012.
<https://moderngyor.com/2012/08/01/ifjusagi-haz/>

⁴ Somogyi Krisztina – Czigány Tamás – Tóth Györgyi – Dr Nagy Miklós – Prof. Dr. Rechnitzer János – Dr. Winkler Ágoston – Németh Iván, Terenyei Pál – Kuslits Tibor – Cseh András – Szolnoki József: A Győri Nemzeti Színház többféle nézetben – Építész és nem építész véleménye. Építészfórum, 2020.
<https://epiteszforum.hu/a-gyori-nemzeti-szinhaz-tobbfele-nezetben--epiteszek-es-nem-epiteszek-velemenye>

Az Adyvárosban megvalósult Negyedközpont épülete gyermekkorom egyik meghatározó helyszíne volt, a gyermekkönyvtár falain belül sokszor megfordultam. Úgy gondolom a komplexum nem csak számomra képvisel értéket, hanem a győri szocialista modern építészetben is fontos szerepet tölt be. Az alkotás mögött rejlő gondolatiság, és az építész személye egyaránt izgalmas témát nyújt. Ebből adódóan a tanulmányom első részében a mögöttes tartalmat felfejtve, Józsa Mária munkásságát veszem górcső alá, pályafutásának megkezdésétől nyugdíjba vonulásáig. Ezt követően kiemelten az Adyváros Városcsarnok épületét elemzem múltbeli és jelenlegi kontextusában. Korabeli megítélését egy fiktív, 1980 körüli építészeti kritika írásával közelítem meg, majd mai szemmel is értékvizsgálatot teszek. Elemzem napjainkban betöltött szerepét, értelmezem környezetét és aktuális működését. Emellett az együttesre nézve jövőbeli stratégiákat, revitalizációs lehetőségeket térképezek fel. Ehhez előképként megvalósult magyar és külföldi épületrehabilitációk tanulságait veszem alapul. A negyedközpont épületével kapcsolatban, a fellelhető források rendszerezésén túl igyekeztem alkalmat keresni személyes beszélgetésekre is, így Bodrossy Attilával, Hartmann Gergellyel és Józsa Máriával is készítettem interjút. Dolgozatommal célom felhívni a figyelmet a Városcsarnokban rejlő értékekre, és bemutatni az épületegyüttes jövőbeli hasznosításának különböző módszereit.

1. ábra: korabeli kép a Városcsarnok felől

Győri szocialista modern

A 1960-1980-as években Győr városában az 1950-ben alapított Győri Tervező Vállalat működött elsősorban tervezőirodaként.⁵ A második világháborút követő államosítási folyamat során a tervező irodák is állami kézbe kerültek. Így a fővárosban és vidéki városokban is gyakorlatilag 1-1 nagy léptékű iroda alakult meg. A vállalat virágzását a tömeges lakásépítések és az ipar erőltetett fejlesztése indukálta. Ennek köszönhetően a legfontosabb munkák az ipari épületek köréből kerültek ki, de kimagasló lakó- és középületek is fűződnek az iroda munkásságához. A győri szocialista modern építészeti örökség jelentős része a Győri Tervező Vállalat nevéhez köthető. Az 1970-re 480 fős létszámot elérő iroda jeles építészeket foglalkoztatott, és a munkaasztalokon elismerésre méltó épületek születtek. A Győri Tervező Vállalatnál dolgozott többek között Lőrincz József, Fátay Tamás, Winkler Gábor, Bircher László, Bolberitz Henrik, Lang János, Lakatos Kálmán, Rosta János, Cserhalmy József, Vincze Kálmán, Bodrossy Attila, Fodróczy József, Varga István, Czigány Tamás és Józsa Mária is. A GYŐRITERV kiemelkedő munkáit felsorolni is hosszú lenne, de a teljesség igénye nélkül néhány számomra is kedves alkotást kiemelek, hogy érzékeltessem a korszak építészeti gazdagságát. A vállalat kimagasló épületei közé tartozik a Lakatos Kálmán és Harmati János által tervezett Rába filmszínház (később Richter terem).⁶ A mozi mozgalmas tömege és egyedi kialakítása teszi érdekessé. Továbbá kiemelném a Fátay Tamás által tervezett Építőipari technikumot (Hild József Szakközépiskola), amely letisztult formavilágot és igényes építészeti alkotást tükröz.⁷ Izgalmas tömegformálásával az útkereszteződés tompa szögéhez idomulva „nyitja meg” a várost a Szent István út kezdetén. Emellett fontos megemlítenem a győri sziluett meghatározó épületét, a Győri Nemzeti Színházat.⁸ A létesítmény lendületes formája, társzművészeti alkotásainak jelentősége és előnyös városszerkezeti elhelyezkedése végett méltán ikonikus épülete a városnak. Ezenfelül példaértékűnek tartom Lőrincz József egyik fő művét, a Rába MVG Kereskedelmi és Konferencia Központot.⁹ A külső és belső kialakításában is magas minőséget képviselő épület egyszerre illeszkedik környezetébe és képez kontrasztot, külön entitást. Ezek mellett különleges objektumként áll a Lang János és Wyberál László által

⁵ Répás Éva: „Volt Győrben egy tervezőiroda...”. PRAE, 2007. <https://www.prae.hu/article/518-volt-gyorben-egy-tervezoiroda/>

⁶ Kozma Endre: A győri Rába filmszínház. Régi Győr, 2017. <https://regigyor.hu/belvaros/a-gyori-raba-filmszinhaz/>

⁷ Hartmann Gergely: Építőipari technikum (Hild József Szakközépiskola). Modern Győr, 2014. <https://moderngyor.com/2014/01/02/epitoipari-technikum/>

⁸ Hartmann Gergely: Győri Nemzeti Színház. Modern Győr, 2013. <https://moderngyor.com/2013/03/01/gyori-nemzeti-szinhaz/>

⁹ Hartmann Gergely: Rába MVG Kereskedelmi és Konferencia Központ. Modern Győr, 2014. <https://moderngyor.com/2014/01/04/mvg-raba-kereskedelmi-es-konferencia-kozpont/>

tervezett Győr Város Tanácsának csónakháza.¹⁰ A mára sajnos jelentősen átalakított éttermi épület akkoriban impozáns csónakházként volt számontartva. Az eredeti koncepció egyszerű, de mégis mozgalmas képet mutatott, tömör, perforált, illetve teljesen nyitott felületek váltakozásával.

A rendszerváltás környékén elkezdődött a nagyobb, állami tervezőirodákban az építészek kiválása és saját, kisebb cégek létrehozása. Bodrossy Attila vezetésével Czigány Tamás, Fodróczy József és Varga István külön irodát alapítottak 1986-ban, ahová egy évvel később, a GYŐRITERV-ben megismert Józsa Máriát is invitálták. Nyelvtudásuknak köszönhetően fő profiljukat a külföldi megbízók számára tervezett középületek és ipari épületek jelentették.

2. ábra: Adyváros kiadvány borítója

¹⁰ Hartmann Gergely: Győr Város Tanácsának csónakháza (ma étterem). Modern Győr, 2012.
<https://moderngyor.com/2012/08/01/tanacsi-csonakhaz/>

3.- 4. ábra: Józsa Mária 1970 és 1990 környékén

Józsa Mária

Józsa Mária 1945-ben Zalaegerszegen született. A budapesti Eötvös József gimnázium elvégzése után a BME Építészmérnöki Karán folytatta tanulmányait. 1969-ben szerzett diplomát, amely munkájában Gyöngyösre tervezett kiállítótermet és képzőművészkört. A Győri Tervező Vállalat 1960 körüli fellendülésekor új, fiatal munkaerőt kerestek, többek között a BME frissen diplomázott diákjai körében. Ily módon került Józsa Mária, az Adyváros Városházaközpont építésze, a tervező vállalathoz. Építésként a funkcionalizmust, az emberközeliséget és a társművészetekkel való szoros közreműködést tartotta szem előtt. Előképként tekintett a skandináv építészetre, továbbá az építészettörténet és műemlékvédelem is foglalkoztatta. Első munkája a GYŐRITERV-nél a megyeháza büféjének belsőépítészetének megtervezése volt. Már itt is megmutatkozott tervezői hozzáállása, a szakágakkal együttműködve részleteiben megtervezett belső tér látszott. A fa és zománc elemek találkozása, a márvány megjelenése és a bútorba komponált elemek, mind a gondos tervezés és társművészetekkel való együttműködés eredményét mutatták.

5. ábra: Megyeháza büfé

Munkásságának első éveiben több építészeti pályázaton is részt vett, legtöbbször férjével együtt tervezve. Országos pályázatokon is eredményesen szerepelt: a Lébény községközpont terve Keresztes Sándorral kiemelt megvételben részesült, Korszerű vendéglátóipari együttes munkája ugyancsak Keresztes Sándorral II. díjat nyert, Középfokú közművelődési könyvtárra benyújtott terve megvételben részesült, a Domonyvölgy kiránduló központ Perjés Andrással közösen készített munkájával pedig II. díjat szerzett.¹¹ Ezen kívül meghívásos pályázatokon is részt vett: Délnádorváros negyedközpont tervével III. díjat nyert, Dunaszeg községközpont pályázatán II. díjban részesült, Kaposvár D-i városrész munkája, illetve az Otthonház jellegű épületekre Wyberál Lászlóval közösen benyújtott terve megvételben részesült.¹² A fentebb említettek közül a Lébény községközpont tervpályázatára készült munkája állt szívéhez legközelebb¹³. A pályázati munkái közül engem is ez fogott meg legjobban, a nyeregfelületek lendületes formája és a modularitás megjelenése izgalmas képet mutatott. A bírálók is „játékos és roppant szellemes” megjegyzéssel illették a terv területfelhasználását.¹⁴ A leírásból pedig kiderül, hogy a játékoság mögött következetes, jól szerkesztett funkcionális térsor mutatkozott.

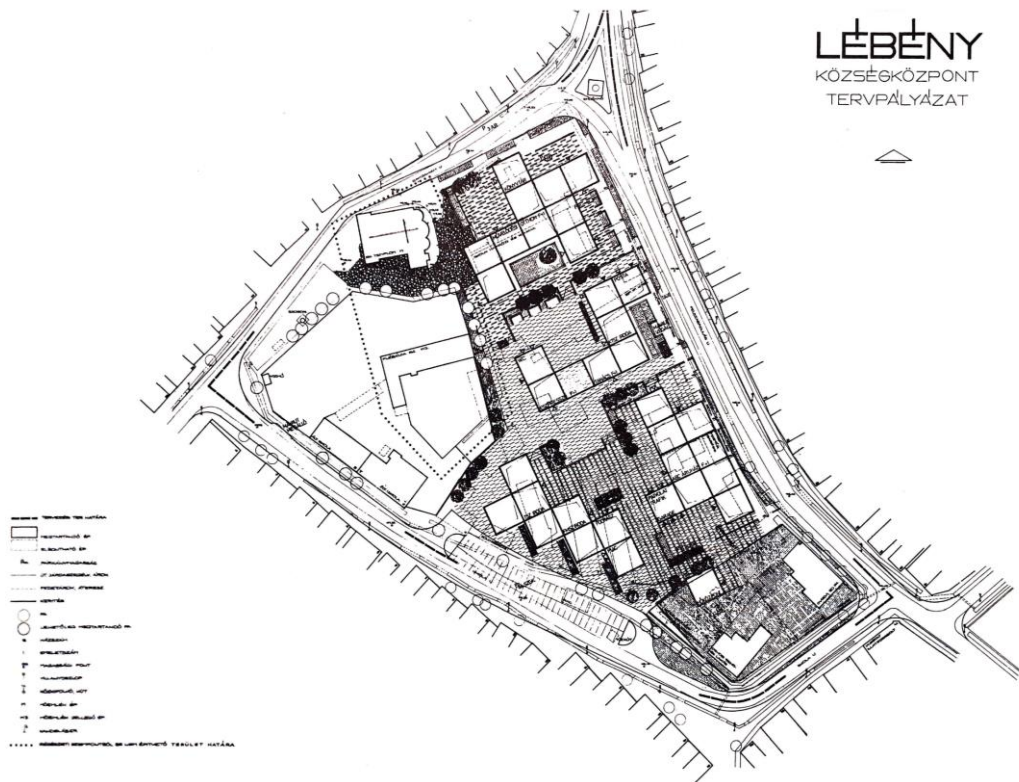
¹¹ Román András: Lébény Községközpont tervpályázata, Magyar Építőművészet, 19. évf., 1970/6.

Girardi Kornélné: Korszerű vendéglátóipari együttes tervpályázata, Magyar Építőművészet, 21. évf., 1972/6.

¹² G. K.-né, Stadler József: A Budapesti Műszaki Egyetem Továbbképző Intézete keretében működő Magyar Építőművészek Szövetsége Fiatal Építészek köre III. ciklusának tervpályázatai, 1975, Magyar Építőművészet, 26. évf., 1977/3., p. 2-8.

¹³ Józsa Máriával folytatott beszélgetésem során elhangzott információ.

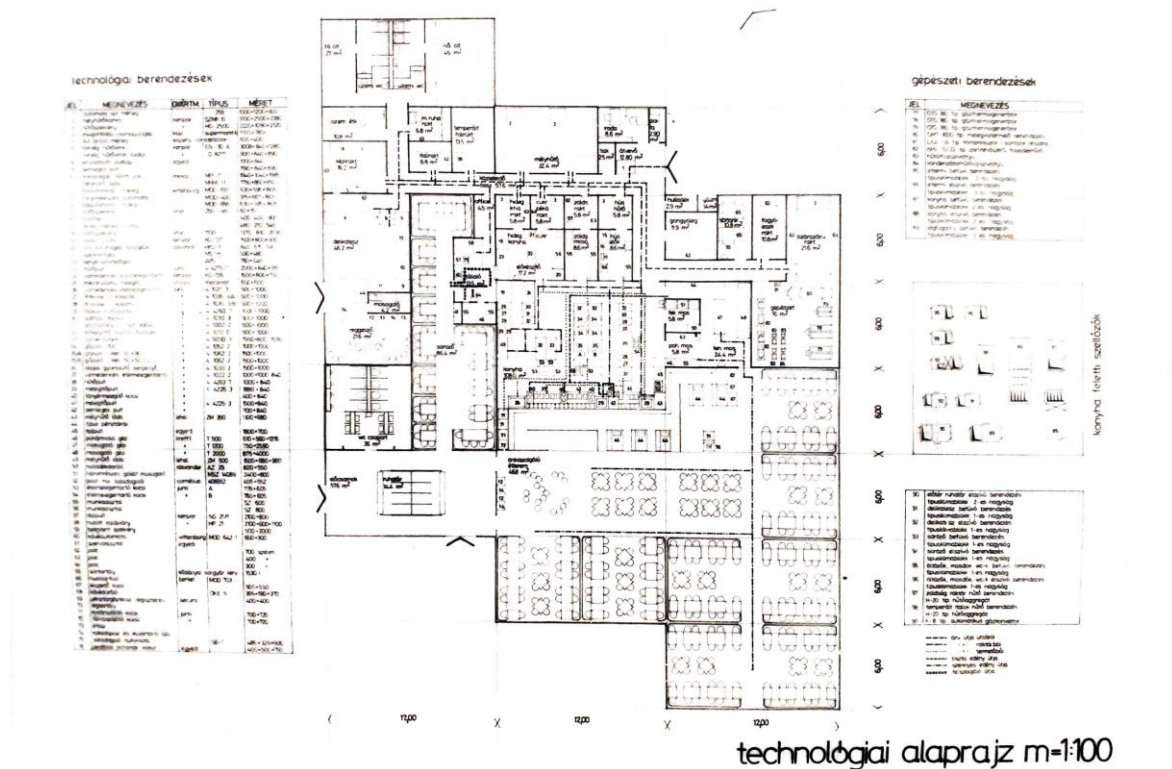
¹⁴ Román András: Lébény Községközpont tervpályázata, Magyar Építőművészet, 19. évf., 1970/6., p. 6.

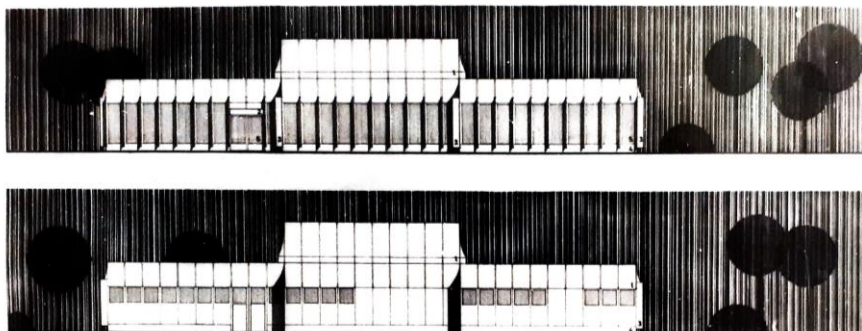
6. ábra: Lébény Községközpont tervpályázatra készült átnézeti rajz

7. ábra: Lébény Községközpont tervpályázatra készült makett

8. ábra: Korszerű vendéglátóipari egységek

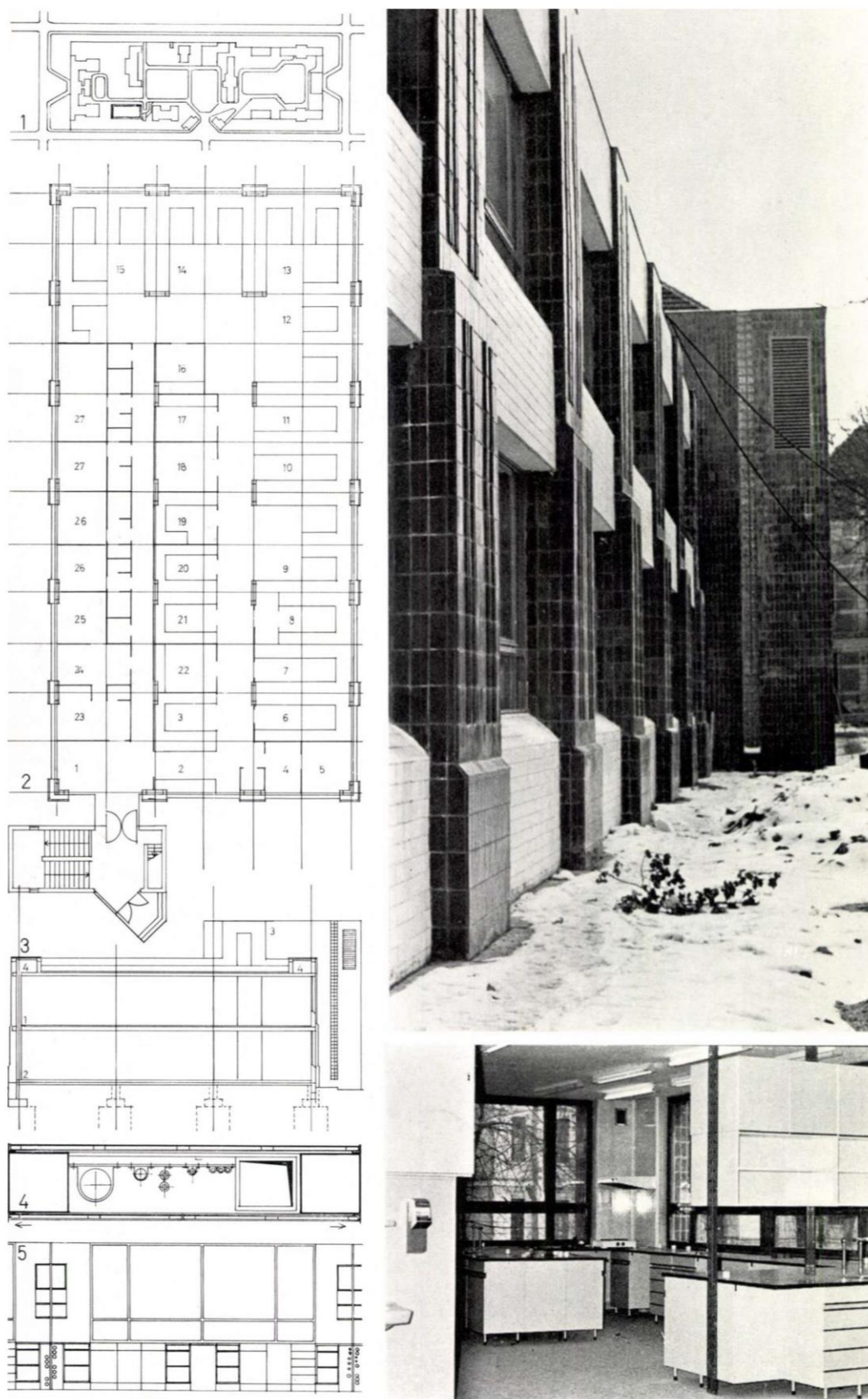

déli és északi homlokzat m=1:100

9. ábra: Korszerű vendéglátóipari egységek homlokzati rajzai

Korai (1969-1975) épületei közé tartozik a Várpalotán megépült lakó és szolgáltató létesítmények, a délnádorvárosi 250 fős kollégium, a Székesfehérvárra tervezett Dr. Münnich lakótelep, általános iskola és ABC áruház, a Győr Kórházi laboratórium és gyógyszertár, illetve Nyergesújfalun kivitelezett lakások és szolgáltató épületek. Ezek közül kiemelném a Győrbe tervezett Kórházi laboratórium épületét, amely mára sajnos jelentősen elhanyagolt állapotba került. A létesítmény a korszaknak megfelelően előregyártott szerkezetekből épült, falazott fal külső térelhatárolással és pirogránit homlokzatburkolattal. A belső tereket a technológiai folyamatoknak megfelelően, a szakági tervezőkkel szorosan együttműködve tervezte. Flexibilis válaszfalakat és szekrényeket alkalmazott okos technikai megoldásokkal. Az épület tömegén a racionális szerkesztés mellett kísérletező formák is megjelennek. Ilyen például a bejárat felől megjelenő közlekedő tört alakja, vertikálisan végig futó nyílászárókkal, és üvegtégla berakással. Később ipari épületeket tervező irodába került a GYŐRTERV-en belül, ahol Szentlőrincre, Sopronba és Zalaegerszetre is tervezett különböző üzemépületeket. Majd a Komplex Termékfejlesztő Irodarészlegre került át, ahol a paneles lakóépítés fejlesztési lehetőségeivel foglalkozott. Majd egy házi tervpályázat megnyerése által az Adyváros Városközpont épületegyüttesének tervezésével bízták meg. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy győri munkássága idején a Fiatal Építészek Köre III. ciklusának tagja volt, több mesteriskolás tervpályázaton vett részt és mesterével, Lőrincz Józseffel dolgozott.¹⁵ Mesteriskolás tanulmányai alatt különböző előadásokon és azt követő vitákon vett részt, illetve a Magyar Építőművészet folyóirat 1977-es számában jelent meg az A házgyári lakásépítés fejlesztési lehetőségei c. publikációja.

¹⁵ A FÉK III. ciklusának tagjai voltak még: Cságoly Ferenc, Reichard Ágnes, Pálffy János, Felcsuti László, Zajác Katalin, Gerle János, Szántó Tibor, Jánossy Péter, Gereben Gábor, Ferencz István, Hegedüs Péter, Szentai Judit, Kapy Jenő, Seyfried Hedvig, Dobó János, Szoboszlai István, Sente Gábor és Sz. Szamosfalvy Ilona.

10. ábra: Győr Kórházi laboratórium és gyógyszerár

11. ábra: A laboratórium és gyógyszerár épülete napjainkban

Ezt követően az 1986-ban megalakult Dimenzió tervezőirodában folytatta építészeti tevékenységét. Kitűnő nyelvtudása (német felsőfokú szakmai, francia középfokú nyelvvizsga) előnyt jelentett a külföldi megbízókkal való tárgyalások esetén. Józsa Mária nyugdíjba vonulásáig ennél az irodánál maradt, így munkásságának nagy része a Dimenzió Tervező Kft. nevéhez köthető. Jelentősebb munkái a főként ipari és középületeket tervező cégnél: a budaörsi Tetra Pak épülete¹⁶, a dunaharaszti Coca-Cola gyár és iroda terve¹⁷, és a komáromi NOKIA épületegyüttese.¹⁸ Ebben az időszakban készítette el a budapesti Semsey palota restaurálásának tervét, amely művészettörténeti vonzata miatt számára kedves munkája. Figyelemreméltó és érzékeny alkotásnak tartom a csobánkai Szentkúton található épületét, amely egy romos állapotban lévő kápolna felújítása volt. Egyedi fa fedélszéket terveztek a még álló falakra, a homlokzaton pedig a fa megmunkálása kapott nagy szerepet. A nyílás ritmusok és nyílászáró szerkezetek részletes megtervezése, és a fa finom megmunkálása kiemelkedő példát állít. A társművészetek bevonása ennél a tervénél is megjelenik: a különleges fa kapuszerkezet ötvösmunkáját Péter Vladimir ötvös- és szobrászművész tervezte. A fedélszerkezet különlegessége volt, hogy az épület megnyitása a falak felett közvetlen kialakított sávban történt, amely a lombkorona kihangsúlyozását, ezzel a környezettel való közvetlen kapcsolatot erősítette. Józsa Mária a tervezőirodában való munka mellett, Lőrincz József halála után, a győri Építészklub vezetését is átvette. A klub aktívan működött tovább, különböző előadásokat és programokat szerveztek építészeti témakörökben.

Józsa Máriát volt főnöke, Bodrossy Attila finom, érzékeny és megbízható építésznek tartotta.¹⁹ Habár saját tervének megalkotásakor néha bizonytalan volt, a megbízókkal folytatott tárgyalások és művezetések alkalmával határozottan kiállt magáért, és jól képviselte érdekeiket. A továbbiakban számomra kimagasló tervét, az Adyváros negyedközpont épületegyüttesét elemzem.

¹⁶ TETRA PAK Hungária Rt. gyártócsarnok, iroda és raktár. Dimenzió Tervező Kft. honlapja. https://www.dimenzio.hu/ref_tetra92.html

¹⁷ Patonai Dénes DLA: Építészek Magyarországról, Új Magyar Építőművészet, 1999/3.

¹⁸ NOKIA mobiltelefongyár. Dimenzió Tervező Kft. honlapja. https://www.dimenzio.hu/ref_nokia.html

¹⁹ Bodrossy Attilával folytatott beszélgetésem során elhangzott információ.

MEGHÍVÓ

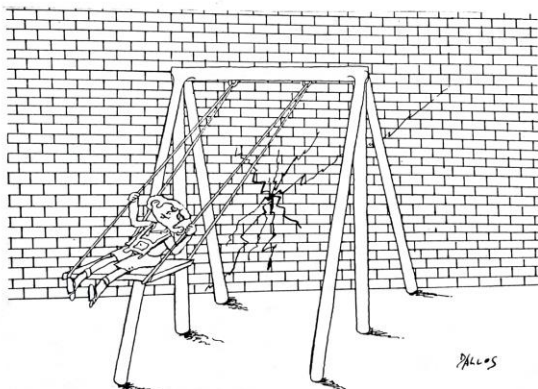
a MÉSZ - MJT
ÉSZAK-DUNÁNTULI CSOPORTJAI

1983.május 5-én 18 órákor
a Borsos-ház pincéjében tar-
tandó

VITAESTJÉRE

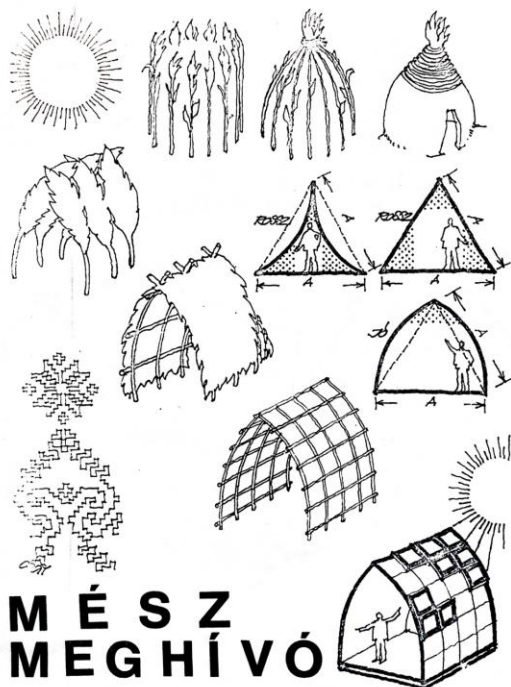
A vita témája: a vidéken dolgozó fiatal építésszek helyzete, a jelenlegi tervezőirodai szervezeteken belüli fejlődési lehetőségek, problémák.
A megbeszélés szervesen kapcsolódik a MÉSZ vidéki csoportjai vezetőinek május végén Győrött - azonos témakörben - rendezendő első konferenciájához.

Vitaindítót tart: Jurecsik Károly

Hinden érdeklődőt - "érdekelte" szeretettel várnak az est házigazdái:

Czigány Tamás és Fodróczy József

MÉS Z MEGHÍVÓ

KÖVETKEZŐ KLUBHÁNYUNK 1982. MÁJ. 11-ÉN, EU. 6 ÓRÁKOR LESZ A BORSOS-MÚZEUM PINCÉJÉBEN. TÉMA: HAGYOMÁNYUNK KERESÉSE ÉPÍTÉSÜNKBEN.

VENDÜNK: ORTE GYÖRGI ÉPÍTÉS
MINDEN ÉRDEKLŐDŐT SZERETTEL VÁRNUNK A HÁZIGAZDÁK: KERESZTES SÁNDOR ÉS VÁRAY LÁSZLÓ

meghívó

Szeretettel várjuk következő MÉSZ-összejövetelünkre 1982. április 13-án, kedden 18 órákor a Borsos Múzeum pincéjében. Vendégünk lesz a

GYŐRI ÚTÖNGYŰJTÉS, VÁRAY LÁSZLÓ vezetésével.

Program: - premier előtti ízelítő az együttes készülő "francia est"-jének minőrből,
- bepillantás az együttes műhelytitkaiba,
- ismerkedés a modern zene utóhavarsereivel, kottáival,
- muzsikuskok a "megfagyott muzsikuskoknál" beszélgetés zene és építéssel kap-
csolatáról.

Házigazdák: F. Lugosi Izabella és Fodróczy József építészek

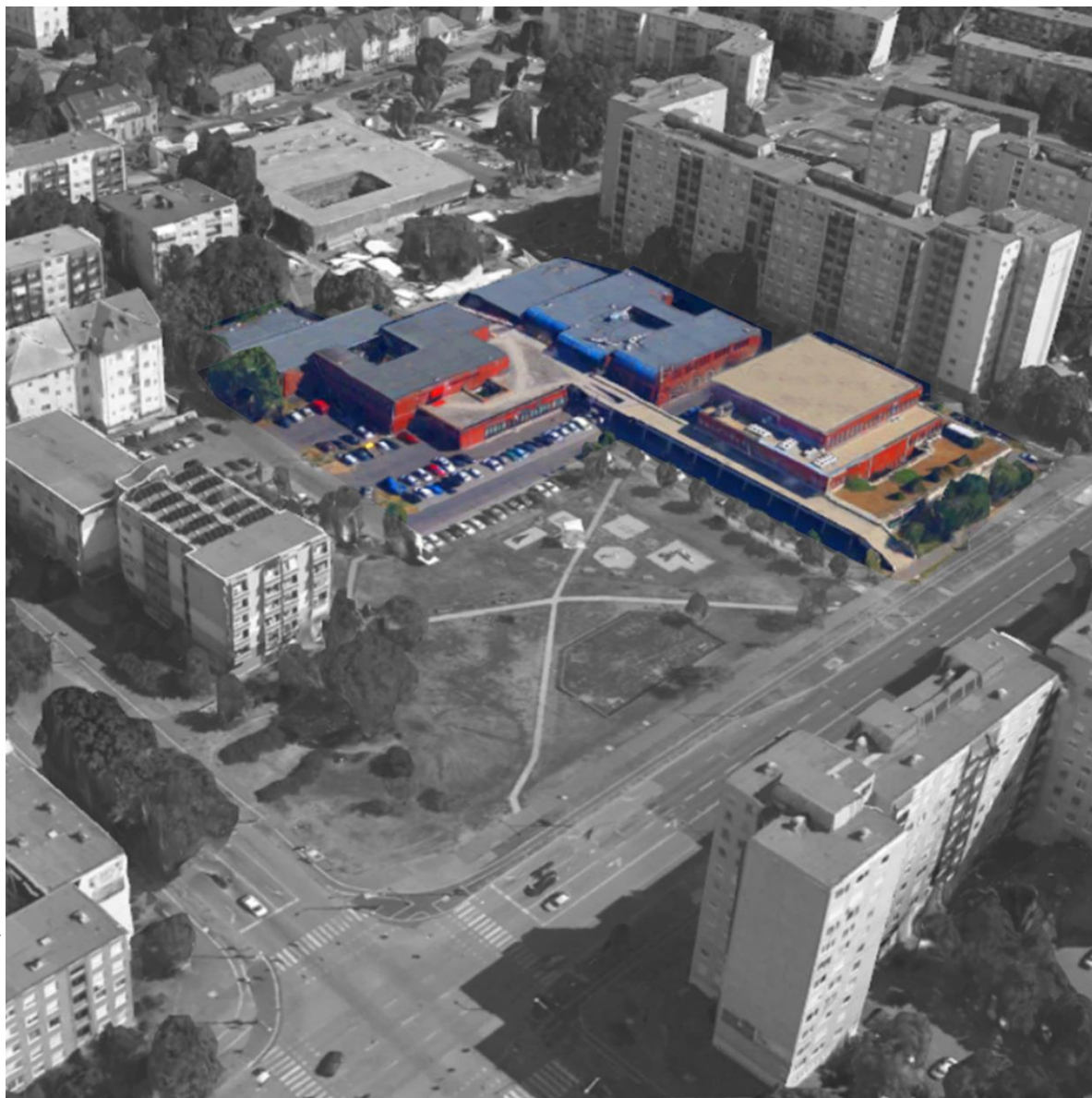

MEGHÍVÓ

Tisztelettel meghívunk a MÉSZ Győri Csoportja június 8-ai klub-
estjére, melyet este 6 órákor kezdünk a Borsos pincében. Ven-
dégünk: Dr. VIDOR FERENC építész. Az összejövetel egyben ven-
dégünk foto-kiállításának megnyitója is. Az est folyamán veti-
tettképes előadása után városépítésünk, építésetünk emberi,
társadalmi vonatkozású problémáiról beszélgetünk.

Illés Attila
házigazda

12. ábra: Az Építészközpont néhány meghívója

13. ábra: az Adyváros Városközpont épületegyüttesének távlati képe

Adyváros Városközpont épületegyüttese

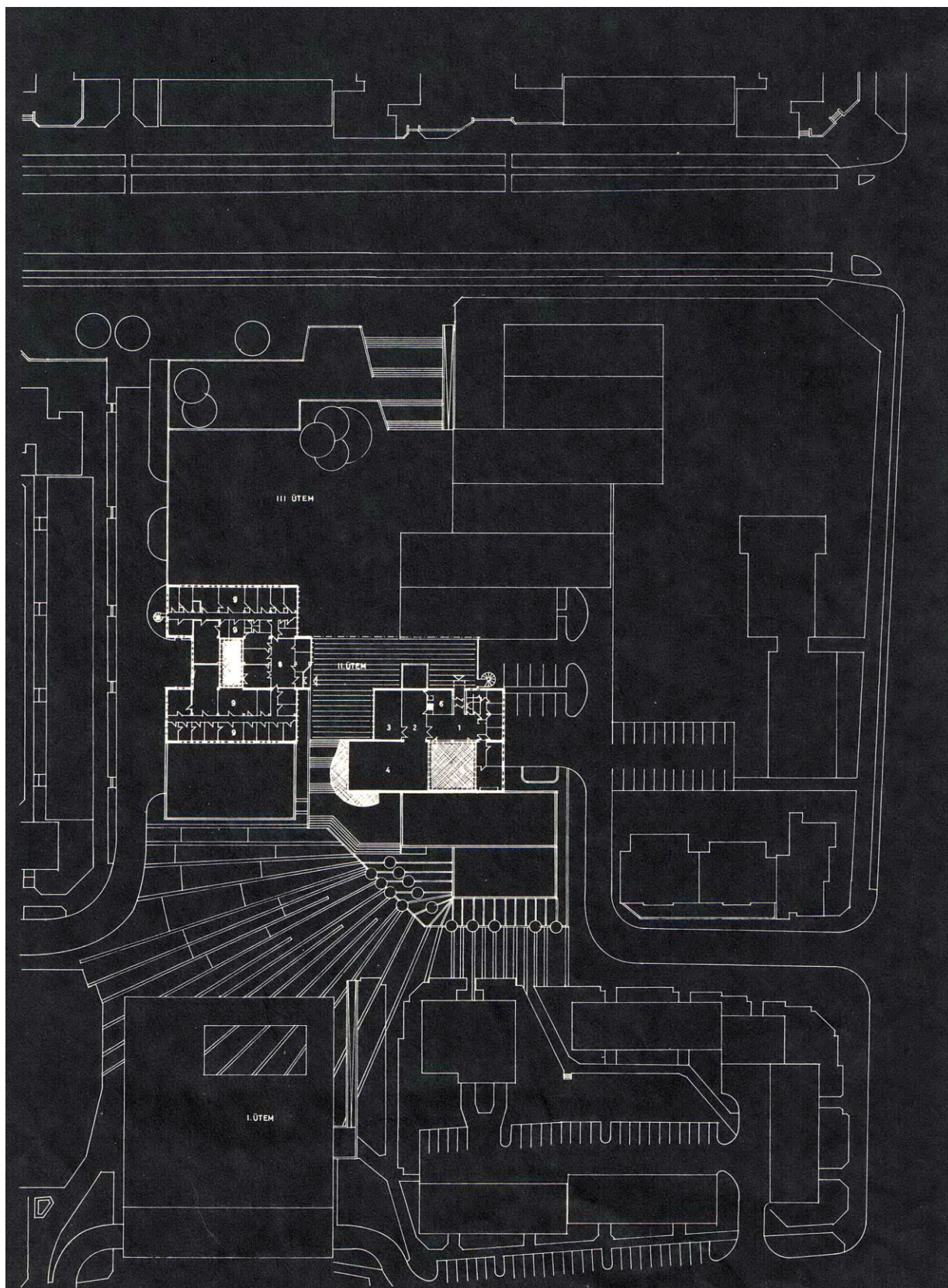
Általános ismertetés

Adyváros rendezési tervét az 1960-s években tűzték napirendre. A lakótelepi panelházas beépítések mellé kereskedelmi- és szolgáltató épületeket is terveztek, városközpont jellegű területet létrehozva. A központ eredetileg az Ady Endre lakóteleppel ellentétben a már megvalósult dél-nádorvárosi lakótelephez csatlakozott volna. Azonban a megelőző tervek szükséges módosításait követően a két városrész az 1966-os tervek alapján közös központot kapott, amely kézenfekvő megoldásnak bizonyult. A rendezési terv több részből állt (amely a 14. ábrán is látható), az épületegyüttes a terv szerinti utolsó, V. ütemben épült meg. A Győri Tervező Vállalat 1975-ben kiírt házi tervpályázatát Józsa Mária és Rosta János nyerte meg. Előbbi a Városközpont többfunkciós középületét, utóbbi a vásárcsarnokot álmodta meg. A dél-nádorvárosi (adyvárosi) városközpontot 1978-ban kezdték el megvalósítani, a kijelölt területen álló családi házak lebontását követően. Elsőként a Vásárcsarnok (1980. február 16.), másodikként a Városi Könyvtár (1981. április 2.), utolsóként pedig az ABC-áruház (1981. július 9.) épült fel.²⁰ A beruházási programban üzletek, művelődési ház, mozi, postahivatal, pártház és irodák szerepeltek – ebből a kulturális funkciók sajnos már nem valósultak meg.

14. ábra: Rendezési terv helyszínrajza, az V. ütem kiemelve.

²⁰ Az általános leíráshoz Józsa Máriával folytatott személyes beszélgetésem volt elsődleges forrásom, illetve Hartmann Gergely Modern Győr honlapján és Kozma Endre Régi Győr oldalán fellelhető információk.

15. ábra: Az épületegyüttes vezérszínti alaprajza

Telepítés szempontjából a pártiroda, könyvtár és ételbár képezett egységet a negyedközpont ÉNy-i részén, a másik fő tömeget pedig az ABC Áruház és az Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalat irodaháza alkotta. (A művelődési ház a hozzá tartozó díszterrel együtt, már nem épült meg.) Az ételbárt, az áruházat és a pártirodát a Hermann Ottó utca elterelésével kialakuló gyalogos térrésről nyitották meg. A könyvtár bejárata a meg nem valósult díszter felől helyezkedett el. A kereskedelmi létesítmények gazdasági bejáratai a fedett parkoló térrésről, illetve a szervizútról gépjárművek számára is elérhetőek voltak. Az építészeti koncepció alapján fél szint eltolással létrehozott, 12 m széles sávok alkották a különböző funkcionális egységeket. A raszter hézagosan lett beépítve, az üresen hagyott térrészek a földszinten fedett parkolóként, az emeleten pedig fedetlen közlekedőként vagy légtérként jelentek meg. A könyvtár épülete kétszintes volt: a földszinten kiállítóterem, könyvraktár, illetve gépészeti és kiegészítő helyiségek helyezkedtek el, az emeletet pedig a zenei részleg és az olvasó terem töltötték meg. A pártiroda és ételbár is egyszintes tömeget képeztek. Előbbi magában foglalt egy 200 fő befogadására alkalmas előadótermet, klub- illetve irodahelyiségeket, valamint ezekhez kapcsolódó előcsarnokot, ruhatárt és mosdó blokkot. Az ételbár fogyasztói térből és a funkcióhoz kapcsolódó kiszolgáló terekből állt. Az épületegyüttes egy részleteiben megtervezett belső udvarral is rendelkezett, amely az előcsarnok és olvasóterem megvilágításában is szerepet vállalt. Ez eredetileg a könyvtárhoz tartozó olvasóudvarnak készült, amely a pártiroda felől is elérhető volt. Az épület karakterének meghatározása szempontjából fontos elemek az épületegységek között, illetve azokat helyenként körbe ölelve megjelenő emeleti sávok, amelyek a közutakról lépcsőn elérve egy szinttel feltölt közteret voltak hivatottak létrehozni. A teherhordó rendszer alapvetően monolit beton pincefalakból, előregyártott oszlopokból, burkoló téglából falazott falakból és e.gy. vasbeton gerenda-palló födémrendszerből állt. A homlokzaton az épület tartószerkezeti rendszere jól olvasható volt, - nyersen hagyott téglafalazat és vasbeton elemek váltakoztak.²¹

²¹ Győr Megyei Jogú Város Levéltára Műszaki Levéltári Részlegének anyagai alapján.

16. ábra: Kisalföld folyóirat, 1981.

17. ábra: Az épület a Vásárcsarnok felől, nem sokkal az átadása után.

Építészeti kritika (fikció) 1980-ból

„A dél-nádorvárosi (adyvárosi) városközpont épületegyüttese kiáll magáért. Nem kíván hasonlítani a környező beépítésekhez, vagy az előzetes központ kialakítás hagyományaihoz (torony-lepény-épület). Felvállalja a változni akarás lendületét, emberközeli léptéket képvisel, és nem fél kísérletezni. Az identitásképzéséhez hozzátartozik a panelházak monotonitását megtörő téglaburkolata, alacsony, mozgalmas tömegképzése, és árkádos tagolása. Térrendszerének különlegessége a köztér és épület közötti határ feloldása, az átmeneti helyzetekben nehéz meghatározni, hogy a járókelő pontosan hol is áll. Józsa Mária példaértékű alkotást hozott létre, amely valódi közösségteremtő erővel bír. Izgalmas téri helyzetek hozzák közelebb az embert a modernitás szellemiségéhez. Az épület részleteiben kidolgozott, gondos kezekkel formált képet mutat. A szintek arányai és az árkádlemezek sávjai erősítik a homlokzaton szembetűnő erőteljes horizontalitást. Egyedül a téglafal vízszintes sorait törik meg a nyújtott arányú függőnyfal ritmusok. Az épület nyers felületei, a külsőn is megmutatkozó szerkezeti raszterek a modernitást tükrözik. A téglá és fa szerkezetek találkozása és taktusa értő figyelemmel formált. A mozgalmasság egyik meghatározó eleme, a tömegek lépcsőzése a Vásárcsarnok épületével közös köztér felől érzékelhető leginkább. Emellett a különböző áthatások is ebből az irányból vonzzák az embert észrevétlenül. Az egységes és megfontolt részletképzés még a köztér gömb alakú lámpáinak elhelyezésénél is érezhetővé válik. Érdekes kezdeményezésnek tartom a járdaszint felemelését, amely a gyalogos és jármű forgalmat elkülönülő sávokra osztja. A széles utaknak köszönhetően nem csak forgalom átemelésnek, de megemelt köztérnek is felfogható az átvezető híd. A közlekedő közvetlen kapcsolata a könyvtárral még inkább megerősíti a terület belakásának a lehetőségét. Habár az eredetileg tervezett díszter hiánya érzékelhető, a térben rejlő potenciál megmaradt. Mivel alapvetően inkább az egyszerű lehetőségeket és józan utakat keressük, kérdéses, hogy az épület látogatói valóban kedvelni fogják-e a lépcsőzést. Egyszóval azt, hogy ez a kezdeményezés működőképes-e, csak az idő tudja megmondani. Az együttes funkcionális egységeiből hiányozhat néhány, eredetileg a beruházási tervben szereplő elem, a „központ” létesítésnek mégis eleget tesz a megépült terv. A megyei könyvtár és gyermekkönyvtár, az ételbár és az áruház megfelelő alapot biztosít a terület élettel való megtöltéséhez. Habár egy ilyen létesítménybe politikai vonalat vinni szokatlanul tűnhet, a pártház funkciójának létezhet közösségerősítő befolyása is. Természetesen nem gondolom, hogy a művelődési ház vagy mozi létesítésének hatásával ez összehasonlítható lenne. Az ételbár rendeltetése mellett belsőépítészeti kialakításával is meghatározó objektum, amelyet Kelecsényi Csilla és

Kodolányi László álmodott meg magas színvonalat képviselve. A Városközpont fényét a társművészetek megjelenése is emeli. Az északi homlokzatot Majoros Hédy, Munkácsy-díjas keramikai művész alkotta murália díszíti. Az épületkerámia mellett, a pártház bejárati teresedésénél egy bronzból készült díszkút áll, amelyet Erfurt városa ajándékozott Győrnek. A szabályos geometrikus formák és a hullámzó motívumok harmonizálnak egymással az északi nézetén.

Józsa Máriának köszönhetően előremutató, emberközelű és nívós építészeti értékeket képviselő központ jöhetett létre Adyvárosban. Csak remélni tudom, hogy a helyi közösség is ugyanezzel a lelkesedéssel viszonyul majd az épületegyütteshez, így az beteljesítheti valódi célját.”

18. ábra: Az épületegyüttes a Verseny utca felől

Az épületegyüttes napjainkban

2022-ben a Városközpont épületegyüttese gyakorlatilag változatlan formájában áll. A szerkezetek, burkolatok, nyílászárók, az épület részletei mind a 70-es évek építészetét idézik. A szemlélő egy letűnt korszak ürességtől kongó objektumát fedezheti fel. Funkcióvesztett épületrészek állnak a kopott aszfalt peremén. (Az anno ABC Áruház, ma már Tesco üzletként működő szekció.) A gyerekkorom meghatározó helyszínét képező gyermekkönyvtár területén csupán néhány járókelőt látni, de valódi forgalomnak ez nem nevezhető. Az ételbár és a pártiroda tulajdonképpen üresen és elhagyatottan áll. A gazdasági bejáratokkal tűzdelt homlokzatok és sikátor éreztet keltő „árkádok” pedig még inkább a kihaltság érzetét keltik. Csupán a Vásárcsarnok felőli Tesco Supermarkettel határos köztéren jelenik meg a városi élet pezsgése a felújított piacnak és köztérnek köszönhetően. A szemlélődőben önkéntelenül is felmerülhet az az egyszerű kérdés: miért? Miért áll itt elhanyagoltan és kihasználatlanul egy modern építészetet képviselő épület? Hogyan lehetséges, hogy senki nem törődik az együttesben rejlő potenciállal? Miért hagyják elavulni, lepusztulni a „negyedközpontot”?

19. ábra: Az épületegyüttes napjainkban

Távolról vizsgálva a házat, már a környezetéhez való viszonyulása is rengeteg izgalmat rejt magában. Észak felől a Vásárcsarnok épülete, keletről pedig 10 emeletes lakóházak veszik körbe. Forgalmas, többsávos főutak, illetve egy nagyobb zöldterületként elterülő játszótér és kutyafutató határolják déli és nyugati oldalról. A panelházas övezetben az előbbi rekreációs terület és az alacsony téglavörös tömegkompozíció egyfajta oázis képét mutatja. Egyszerre jelenik meg határozott kontraszt képzés és tekintetet megnyugtató „tájba” simulás. A lefestett panel homlokzatok monotonitása mellett, a kisméretű téglá szerkezet őszinte megmutatkozása lélegzetvételnyi szünetként hat. A lépcsőző tömegek és árkádsorok „labirintusa” izgalmat csempész a szabályos tömbrendszerbe. Az épületet a Szigethy Attila út felől megközelítve mégis a csalódottság érzése kerítheti hatalmába az embert. A várt fellélegzés helyett repedezett burkolatú parkolók, sikátorszerű átjárók, és elavult elemek szembesítik az embert a valósággal. Egyedül a Vásárcsarnok felőli térről látszó lépcsősor és homlokzati kerámiadísz vonja magára a figyelmet. A legizgalmasabb kép a Verseny utca felől tárul a néző elé – balról a 70-es években épült kereskedelmi épület, jobbról a sokemeletes lakótelep, az út végén pedig egy újonnan épült csarnok homlokzata látszik. Egymásnak ellentmondó felületek, ritmusok és formák határozzák meg a látképet. A Verseny utca tulajdonképpen három különböző funkció és építészeti elképzelés találkozási pontja. Ez a kapcsolat engem igazán megfogott és önkéntelenül elmélyülésre invitált.

20. ábra: A Verseny utca mai képe

A Városközpont épületegyüttesét közelebbről szemügyre véve természetesen az értékes elemek, koncepcionális gondolatok is előtérbe kerülnek. A homlokzat alakítása a nyers téglá-, és fafelületek ritmizálásával az építészeti őszinteséget tükrözi. A később épült telefonközpont esetén ez a hozzáállás a beton pillérek megjelenésével még inkább tetten érhető. A korszak építészetének jellegzetességei közé tartozott a társzművészetek bevonása az alkotói folyamatba. Különböző absztrakt formák és motívumok jelentek meg a külső, illetve belső felületeken, fémből, kerámiából vagy egyéb anyagok felhasználásával. Az Adyváros épületegyüttese esetén az északi homlokzaton megjelenő muráliát Majoros Hédy, Munkácsy-díjas keramikus készítette (1981-ben). Az északi látvány a díszmű mellett az arányosan kialakított térlépcső végett is esztétikusnak mondható. Habár az eredeti lépcső finomságát a mai akadálymentes igényekre szabva megtörték, a köztér és épület átmenetét puhító tereprendezés vonzó területet alakít ki. A tömegkompozíciót vízszintes hangsúlyok jellemzik, azonban a nyíláskiosztásban egyértelműen a vertikális és hálós tagoltság fedezhető fel. Az épület térszervezése alapvetően racionális, mégis a mozgalmasság jellemzi. Ebben is tetten érhető az az építészeti szándék, hogy a lakóházak mellett emberi léptékű terek jöjjenek létre. A játékosság észrevehető a megemelt járdaszint-köztér kialakításában, illetve az épületen belüli szintugrások és átrium esetén is. A könyvtár belső terei összetettek, - kisebb, egymásból nyíló helyiségek sorozataként értelmezhetőek. Emellett kis léptékű, átrium köré szervezett, körüljárható rendszer érzékelhető. A kis méret talán némi hiányérzetet hagy maga után, illetve a mára átalakított, magas parapetű ablakok a belső udvar közvetlen kapcsolatát akadályozzák. Az ételbár már évek óta zártan áll, illetve a pártház épülete sem látogatható, így belső tereiknek állapotáról nem rendelkezem bővebb információval.

21. ábra: Majoros Hédy muráliája

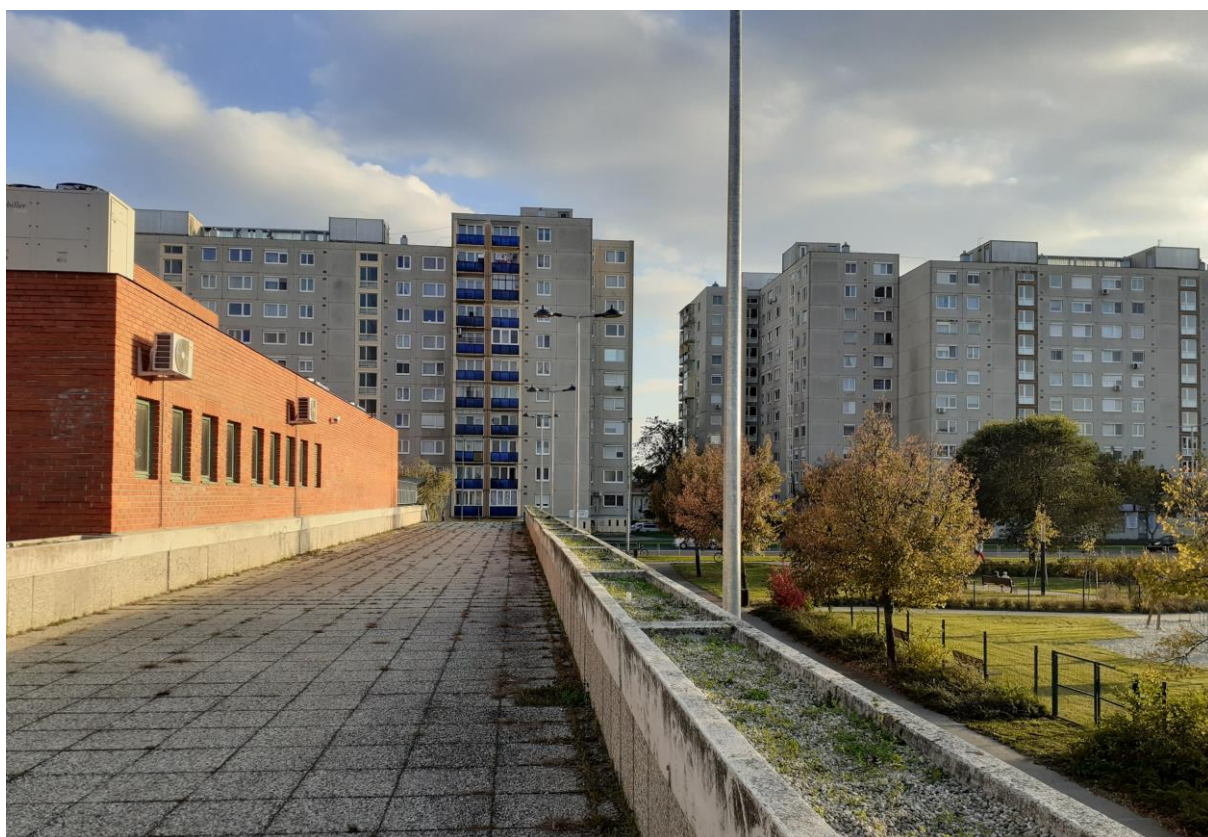
Annak ellenére, hogy jelentős építészeti értéket képvisel a Városközpont épülete, sok negatívum is jellemzi. Napjainkban a felújításra váró szerkezetek, funkcióvesztett területek, kedvezőtlen elrendezésből adódó sikátorok határozzák meg az épületegyüttest. Az elhanyagoltságtól eltekintve az elsődleges és legnagyobb problémaforrást a későbbre tervezett szakasz (művelődési központ, mozi, megemelt díszter) meg nem épülte jelenti. Az eredetileg ideiglenesnek szánt csatlakozó felületek vakhomlokzatokként, vagy ideiglenes mellvéddel lezárt közlekedőkként maradtak fent. Így a tömör felületek, és gazdasági kijáratokkal tűzdelt utcafrontok a földszinten sikátorszerű helyzetet teremtettek. Annak ellenére, hogy a közösségi épületnek eredetileg minden irányban nyitottnak kellene lennie, az együttesnek így tulajdonképpen több „hátsó” homlokzata lett, mint arca. Ennél fogva a legtöbb homlokzat képtelen szervesen kapcsolódni a közterületekhez. A megemelt közlekedőszint eredetileg egy díszterben végződött volna, összekötve a többi, később megvalósuló épületrésszel. Azonban ennek hiányában egy gyakorlatilag a semmibe vezető felső járdaszint jelent meg. Az emeleten a könyvtár bejárati lehetőségén kívül nem kapott más funkciót a terasz, ez pedig kevésnek bizonyul a felsőszinti köztér működéséhez. A későbbi szakaszban létesült, Fodróczy József által tervezett Telefonközpont épülete pedig a meg nem épült részek hiányát nem pótolja. Habár ugyanazt az építészeti eszköztárt alkalmazta, mint Józsa Mária – felemelt járdaszint, téglaburkolat és előregyártott vasbeton találkozása, vertikális és horizontális hangsúly – mégsem sikerült valóban folytatnia a koncepciót. Ami leginkább hiányzik az utólagos hozzáépítésből, az az emberközelség. Az épület tömege egy monstrum hatását kelti, illetve a meglévőhöz toldott, emelt járdasor nem célravezető kialakítású. A létesítmény mérete, elhelyezkedése és funkció kiosztása beszorítja a meglévő kompozíciót. Emellett az árkádsorral csak fedett parkolót létesít, amely az épületen túl még inkább leválasztja a lakóépületektől a zöld felületet. Léptéke a tömeg komponálásból fakadóan nem illeszkedik az eredeti épületegyütteshez. Az említett problémák természetesen a funkcióból is adódhatnak. Ezen okoknál fogva a telefonközpont nem járul hozzá a közösségi élet fellendítéséhez, amely az eredeti együttes koncepciójának alapja volt.

22. ábra: Megemelt járdaszint a Telefonközpont felé nézve

További negatívumként merül fel az épület állapota, a karbantartás hiánya. Az épület elhanyagoltsága kihasználatlanságból is fakad, amely az eredeti funkciók elavultságára is utal. A könyvtár igénybe vevők száma egyre inkább csökken, a pártház funkciója elvesztette aktualitását, egyedül az ételbár használata lenne még fellendíthető az üzemeltető és karbantartó aktivitásával. Az élelmiszer áruház értelemszerűen nagy forgalomnak örvend, azonban számomra kérdéses az elhelyezése a Vásárcsarnok függvényében. Ezenfelül nehézséget jelent a korszerű energetikai felújítás, amely önmagában is komplex problémakör. A mai követelményeknek is megfelelő hőtechnikai kialakítás az építészeti karakter elvesztésével fenyeget, amely a könyvtár épületénél már felsejlik. Az emelet belső tereinek felújítása már lezajlott, napjainkban pedig a külső korszerűsítését is megkezdték a vakolt hőszigeteléssel.²²

A negatívumok ellenére az épületegyüttesben rejlő potenciál tagadhatatlan. A városszerkezetben való elhelyezkedése ideális, a belső térrészek jól alakíthatóak és a szerkezeti rendszer korszerűsítésével a létesítmény alkalmas lehet a továbbgondolásra. Ezenfelül a meglévő épület átalakítása és korrekciója fenntarthatósági szempontból is kedvező irány. A rehabilitáció lehetséges módszereire a következő oldalakon keresem a választ.

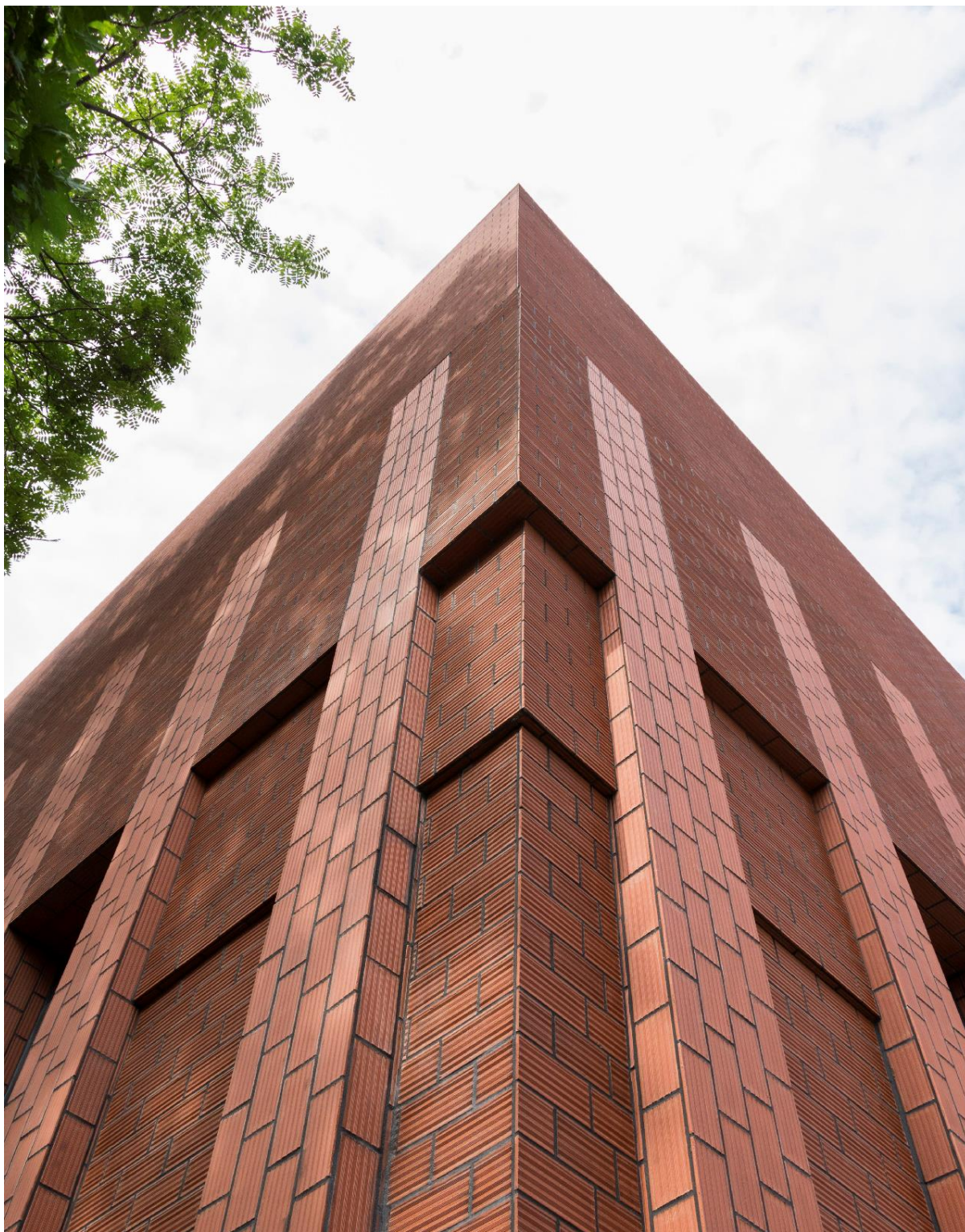

23. ábra: Telefonközpont melletti emelt köztér

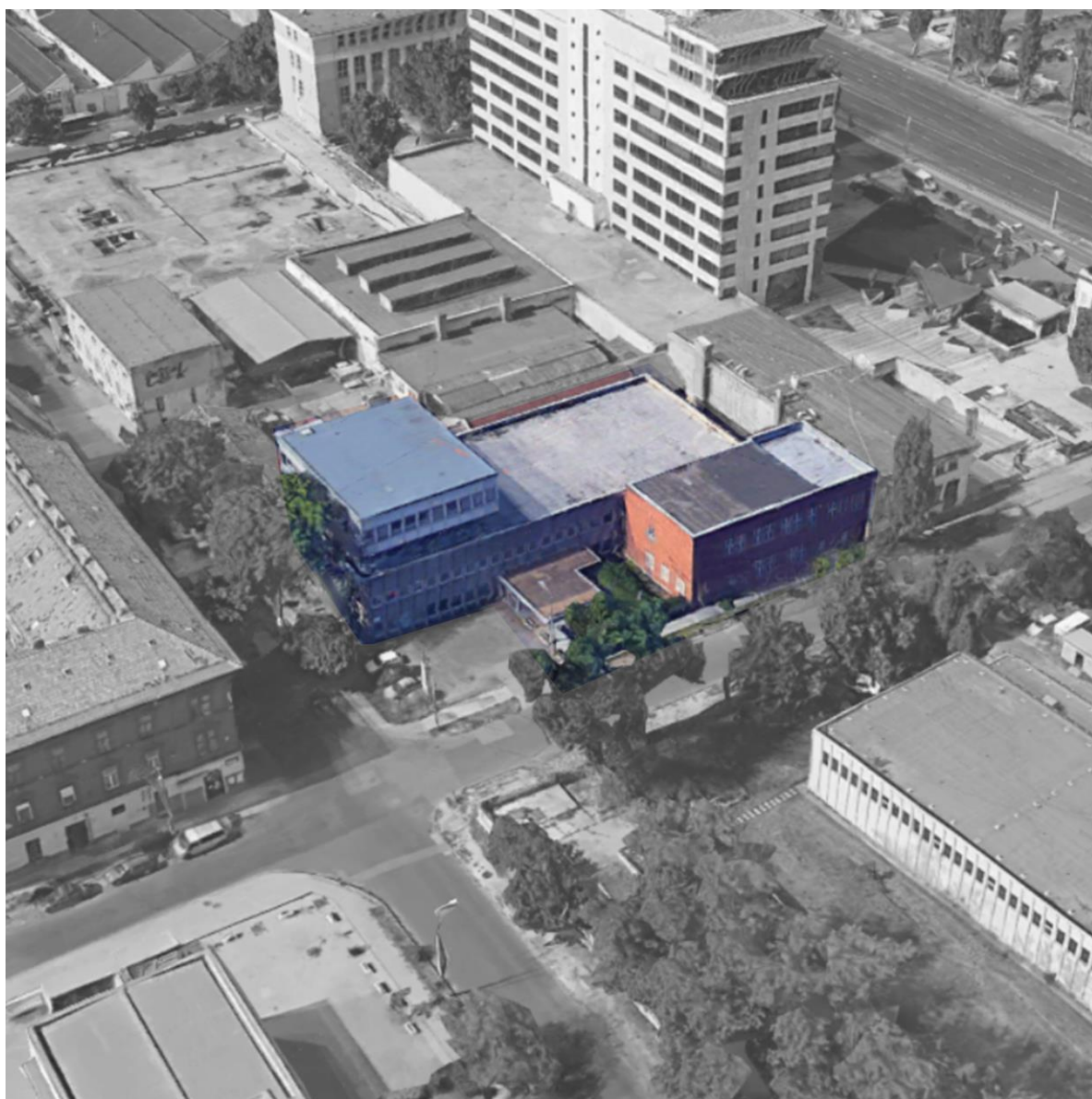
²² Papp László Tamás: Így újult meg a győri könyvtár Hermann Ottó utcai épülete. Úgy tudjuk, 2021. https://ugytudjuk.hu/cikk/2021-11-15_igy-ujult-meg-a-gyori-konyvtar-herman-otto-utcai-epulete

Épületrehabilitáció példák

Szocializmus korszakához tartozó épület rehabilitációjára, illetve revitalizációjára számos hazai és nemzetközi példa lelhető fel. A következőkben 3 épület felújítást és átalakítást elemzek, amelyek előképként és inspirációként szolgálhatnak hasonló esetek megoldásához.

24. ábra: Láng Művelődési Központ homlokzati részlete

25. ábra: Láng Művelődési Központ távlati képe

1. Átalakítás és átörökítés: Láng Művelődési Központ (ArchIKON)

A Láng Kultúrház közel 100 éves működése alatt már több ízben is átépítésre került. A helyi közösség számára meghatározó épület 2018-as felújításának feladatát az ArchIKON építész iroda kapta.²³ Az angyalföldi szocialista modern épület újraértelmezése során az értékmentés volt a fő cél. A tervezők az önazonosság és folyamatosság értékét tartották szem előtt, ezzel a közösséget is előtérbe helyezve. Az energetikai korszerűsítés végett természetesen szükséges volt épületszerkezeteket cserélni, illetve valamennyire a megjelenésen változtatni. Ennek ellenére a felújítás során igyekeztek az eredeti szerkezetekből minél többet átmenteni, és csak a valóban nélkülözhetetlen változtatásokat elvégezni. A munkálatok során kiemelt szempont volt a gazdaságosság és az észszerű építészet. A felújított épület az iparosított külsőt elhagyva a kézművesség felé mutató irányt képvisel. A vasbeton és alumínium paneles homlokzatot egységes téglaburkolat váltotta, amely elemeket háttal kifelé építettek be, ezzel különleges textúrát kölcsönözve a homlokzatnak. A téglasorok függőleges és vízszintes váltakozása pilaszteres ornamentikát idéz. A fejpület már nem képez külön egységet, és az anyagazonosság ellenére mégis meghagyja a tömeg légiességét - a rátett, elkülönülő hatás ugyanúgy megmaradt.

Az épület nem véletlen nyerte el a Budapesti Építész kamara különdíját, építészeti értékmentése és tanulságos megoldásai méltónak bizonyultak az elismerése.²⁴ Példamutató értékű, amilyen érzékenységgel közelítették meg az építészek a kultúrházat. A meglévő identitás megtartása számos kihívással szembesítette a tervezőket, de a közösség érdekében ez elengedhetetlen lépés volt. A 1970-es átépítés óta felújítatlanul maradt épület sok kivetnivalót hagyott maga után. Az elavult és elhasználódott burkolati rendszerek mellett lényeges térszervezési hiányosságok is akadtak. A közlekedési rendszer áttekinthetetlen volt, az akadálymentesítés akkoriban még nem volt követelmény, illetve a termeken belül is több funkcionális hiányosság akadt. Például a nagyterem léptéke és színpadtechnikája nem volt megfelelő, nem állt rendelkezésre széktár, díszlettár, nagyobb próbaterem, illetve egyéb tároló vagy raktár sem. A helyiségek megközelíthetősége több esetben körülményes volt, emellett a vizesblokkok száma sem egyezett a követelményekkel. Az épület alapvetően a hatályos tűzvédelmi előírásoknak sem felelt meg. Az építészek a funkcionális kapcsolatokat tisztázva és az épülettömeget egységesítve valósították meg az újítást. A földszinten a Gnädig Miklós által tervezett szerkezeti rendszert meghagyva a megnövelt alapterületű aulából érhető el a nagyterem és a

²³ Juhász Ákos DLA: Újratöltve - LÁNG Művelődési Központ. Építészforum, 2018.

<https://epiteszforum.hu/ujratoltve-lang-muvelodesi-kozpont>

²⁴ Különdíj a Láng Művelődési Központ felújításáért. Budapest 13, 2019.

<https://www.budapest13.hu/2019/11/11/kulondij-lang-muvelodesi-kozpont-felujitasaert/>

galéria. A nagyteremben mobil elemekkel formálható színpadot alakítottak ki. Továbbá a földszinten kerültek elhelyezésre a már megfelelő számú és kialakítású kiszolgáló egységek, illetve egy szekcionálható terem és irodák. A galéria szinten zenekari próbatermet, rendezvénytermet és könyvtárat is létesítettek. Itt kiemelten figyeltek a Tokár György-féle bővítés és a korábbi épülettömeg szerves összekapcsolására. A fejpületben kisebb termek kaptak helyet az öntevékeny körök és énekkarok számára. A fejrész legfelső szintjén pedig további kiállító tereket hoztak létre, amely esetleges későbbi fejlesztések számára is teret adhat. Az akadálymentesség problematikája az épületen belül jelentkezett, padlószint eltérésnél, közlekedők szélességénél, illetve mosdó és lift hiányának esetén. Ezek a hibák mind orvoslásra kerültek nagyobb szerkezeti következmények nélkül. Az épületszerkezetek és burkolatok felújítása esetén az épületrészeket javarészt tartószerkezetig bontották vissza, így gyakorlatilag teljesen új burkot kapott a művelődési ház. A homlokzati megjelenés kérdéskörében a kiselemes ipari klinker burkolatot választották, amely egyszerre reflektál az ipari és középület karakterére is. Az elemek fordított beépítése pedig utal az egykori mosott kavics homlokzatra, ezzel is megemlékezve a korábbi átépítésekről. Emellett a homlokzaton új kompozíciós elemként jelenik meg a bejárat feletti előtető. Ez a részlet az additív rendszerhez illeszkedve, kis léptékű hozzáépítésként értelmezhető. A belső kialakításra áttérve, a burkolatokat (mezőtúri téglá, fenyő, stokkolt beton) megőrizték és felújítva helyezték vissza, az eredeti atmoszférát meghagyva. Ezenkívül az épület tömörségét megbontva, az előcsarnok mentén szintmagasságú megnyitásokat alakítottak ki a természetes megvilágítás elősegítéséeként. Továbbá kiemelném a belsőépítészeti törekvést az értékmentésre, ahol felújított korabeli emblémákkal és bútorokkal a '80-as évekbeli hangulatot idézik meg.²⁵

A kiválasztott példán jól látszik, hogy a háború után építészeti alkotások megmentésének ára van. A korabeli és felújított épület között lényeges különbség érzékelhető. Egy józan, gazdaságosságra törekvő beavatkozás során az eredeti karakter radikálisan felülíródik, a homlokzat korabeli plaszticitása átformálódik, vagy teljesen eltűnik. Egyedül az új tervezőn múlik, hogy ezeket milyen formában pótolja, idézi meg.

²⁵ Leírás a XXI. Magyar Ingatlanfejlesztési Nívódíj pályázatra benyújtott A Láng Művelődési Központ felújítása – hagyomány és megújulás Angyalföldön c. anyag alapján.
http://fiabcimagyarorszag.hu/en/assets/docs/lang_muvelodesi_kozpont.pdf

26. - 27. ábra: Láng Művelődési Központ 1970-ben és napjainkban

28. ábra: Montbau Könyvtár távlati képe

2. Montbau Könyvtár rehabilitációja (OliverasBoix Arquitectes)

A Montbau könyvtár esetén szintén egy lakóövezettel szomszédos, több ütemben épített és hozzátoldásokkal tarkított épületegyüttesről volt szó. Az 1950-es években eredetileg iskolaként épített létesítményt 1980-ban könyvtárrá alakították át a helyiek. Az idő múlása és a szakaszos, de nem átfogó felújítások rajta hagyták nyomukat az épületen. Így két opció merült fel a projekt kapcsán: elbontás vagy helyreállítás bővítéssel. Az anyagi háttér, illetve a helyi aktivitás figyelembevételével a felújítás mellett döntöttek a tervezők. A közösség számára kiemelt fontosságú épület helyreállításának során az eredeti építészeti szándék megtartása lényeges szempont volt. A ráépítéseket elhagyva természetes külsőt kölcsönöztek az épületnek, és a bővítést a meglévő rendszerhez idomulva szerkesztették. A belső válaszfalakat elbontva tiszta, mobilis térszervezési rendszert hoztak létre, amely megmutatja a szerkezet nyitott struktúráját. Az új épületrészt acél tartószerkezettel építették fel, külső és belső térformálása folytatja a meglévő sorozatot. A többi elemmel szemben a rövid oldalon került megnyitásra az utcafrontok felé, ezzel még inkább nyitva környezetére. Az alaprajzi struktúra lényegében egy közlekedő „gerinc” mentén szervezett, kétoldalra nyíló térsor képét mutatja. Kisebb, polcsorokkal elhatárolt olvasótereket hoztak létre, illetve egy nagyobb előadótermet. A kiszolgáló funkciók képeznek egyedül zárt magokat, a többi terület nyitott térszervezést mutat. A gerinc mentén kialakuló udvarokra teljes felületi megnyitást alkalmaztak, a természetes fény jobb hasznosítása érdekében. Lényegében nyitott, világos, átlátható épületegyüttessé alakították a könyvtárat. Számomra példaértékű, ahogyan az eredeti értékeket megőrizve oldották fel az épület szerkezetét. Az átfogó felújítás révén szerves egységgé formálták az épületet, és környezetével közvetlenebb kapcsolatot létesítve még inkább emberközelit építészetet hoztak létre.²⁶

Úgy gondolom figyelemreméltó, hogy a helyi közösség új funkciót talált az épületnek, amelyet aztán az építészek jól használható formába öntöttek. Az elhanyagolt épületek megmentésében kulcsszerepet játszik a környezetben élők véleménye és igénye. Emellett jól látszik a példán, hogy a működőképes ház létrehozása kompromisszumokat igényelt, mint például az egyik udvar beépítését. A Montbau könyvtár kapcsán ugyancsak felmerül a kérdés, hogy a megmentés érdekében milyen árat kell fizetni? A tervező felelőssége az épületrehabilitációk esetén kiemelt hangsúlyt kap.

²⁶ Danae Santibañez: Montbau Library Rehabilitation / OliverasBoix Arquitectes. Archidaily, 2015. <https://www.archdaily.com/801110/montbau-library-rehabilitation-oliverasboix-arquitectes>

29. ábra: A könyvtár eredeti állapotának makettje

30. ábra: A felújított Montbau Könyvtár

Jövőkép

A napjainkban elhanyagolt épületegyüttes jövője izgalmas kérdéseket vet fel. Vannak, akik az értéket látják benne, mások pedig az elavult rendszer maradványát. A terület felélénkítésének szándéka a nyugati épületrész felújításánál tetten érhető. Emellett a könyvtár üzemeltetői különböző közösségi programokat is szerveznek, amely mutatja az igényt az épületegyüttes intenzívebb használatára, és hajlandóságot az elhanyagolt épület újra belakására. A Városmegye számára több potenciális jövőkép lehet vizionálni, én ezek közül 3 eshetőséget elemzek.

Elsőként az épületegyüttes lebontásának lehetőségét vizsgálom. A ledózerolás majd újjáépítés módszerét a szomszédos Vásárcsarnok épületénél is nyomon lehetett követni, így az előzményeket figyelembe véve nem lehetetlen kimenetel. Amennyiben a bontás végbemegy, a létesítmény helyére több megoldást is el tudok képzelni. Az első, és egyben legvalószínűtlenebb a meglévő játszótér-park együttesének kiterjesztése a Vásárcsarnok köztér kapcsolataig, ezzel egy nagy, egybefüggő rekreációs teret létrehozva. Ennek megvalósulása a telkek piaci értéke, illetve a tulajdonosok gazdasági érdekei miatt nem várható. Ettől függetlenül a környék több zöldfelülettel való gazdagítása pozitív felhangja lenne a bontásnak. A második eshetőség a bontást követően egy teljesen új, esetleg azonos vagy hasonló funkciójú épület felállítása. Ennek különböző építészeti megközelítései lehetnek. Új identitás alkotó modernitást tükrözhet, amely nem kíván környezetének bármely eleméhez illeszkedni - akár a Vásárcsarnok felújított változata. Esetleg műltra reflektáló, eredeti karakterét idéző megformálás is elképzelhető. A bontás és újat építés eshetősége véleményem szerint negatív kimenetel lenne, hiszen Józsa Mária épületegyüttese jelentős értéket képvisel, amely ezzel kárba veszne. Ennek ellenére el tudom képzelni, hogy mások fejlődést és felfrissülést látnának benne.

Másodszor, a folyamatos elhanyagolt állapot és alulhasznosítás mellett az épület eredeti karakterét felülíró részleges felújítások sorozata a legvalószínűbb scenárió. Ahogyan a könyvtár épületét korszerűsítik, más épületrészek is idővel felújítást igényelnek majd, azonban ez valószínű nem az építészeti értéket megőrizve vagy reformálva történne meg. A vakolt hőszigetelő rendszer alkalmazása, illetve annak festékkel való színezése a leggyakoribb módszer az ehhez hasonló helyzetekben. Azaz, amennyiben az anyagi háttér szűkös, építészeti koncepció alkotás nélkül, a legegyszerűbb és legköltséghatékonyabb megoldásra kerül a választás. Ezzel viszont sokszor negatívan befolyásolva az épület szakmai színvonalát. Továbbá néhány épületrész, mint például az ételbár, akár teljesen magára hagyva a pusztulás martalékává válna. Ez az eshetőség összességében a legnegatívabb scenáriót jelenti.

A harmadik, szerintem ideális végkimenetel, a teljes felújítás és revitalizáció lehetősége. Ez nem csupán „kozmetikai kezelést”, hanem átfogó, építészeti minőséget képviselő megújulást jelent. Tehát az építészeti örökséget felmérve, érzékenyen viszonyulni a meglévő épületegyütteshez és a helyi igényeket, tendenciákat figyelembe véve revitalizálni az létesítményt. Akár a napjainkban népszerű „adaptive reuse” eszközrendszeréből merítve, teljes funkcióváltást eszközölni. Ezzel a megközelítéssel pedig lehetőség nyílna Győr kiemelkedő modern építészeti példájának megőrzésére. Azaz, a szükséges energetikai korszerűsítést az építészeti örökség figyelembevételével megtenni és a szerkezetek bizonyos elemeit felülvizsgálva hűnek maradni az eredeti koncepcióhoz. A funkcionális újragondolás esetén fontosnak tartom ezeknek a megszürését, a felesleg elhagyását és új szinergiákat indukáló használati módok feltérképezését. Elengedhetetlen a helyi közösség számára releváns és vonzó megoldásokat keresni, ez alapján pedig egy valóban működőképes és élettel teli együttest létrehozni.

Az átfogó felújítás és revitalizáció alopciójaként merül fel a további, additív komponálás és részleges visszabontás lehetősége. A következőkben az előbb említett metódusok létjogosultságának megítélésére, illetve megvalósítási módszereiknek kifejtésére teszek kísérletet. Az én értelmezésemben Józsa Mária városközpontja nyitott struktúra, amely új elemekkel tovább bővíthető. A meglévő kompozícióhoz való toldás, - habár nem ideális módon - már a Telefonközpont épületrészénél is megjelenik. Úgy gondolom, hogy a további hozzáépítés akkor lehet működőképes, ha igazodik az eredeti koncepcióhoz, és ténylegesen folytatja azt. Emellett nem csupán a régihez igazodik, hanem az új, megváltozott igényeket és magatartást is figyelembe véve valósul meg. Érdeemes lenne Józsa Mária gondolatait tovább vinni a játékosság és emberközeli lépték síkján mozogva. A tömegeket lebontva alkotni additív térkompozíciót, a Telefonközpont hibáiból tanulva. a nagyobb, szabadon hagyott területeket kihasználva, a léptéket feloldani több irányban is. A köztér és épület határának elmosódása egyelőre csak a Vásárcsarnok felől érzékelhető, így a további 3 homlokzat, illetve épületek közötti részek átmenete még megoldásra vár. Ezt úgy gondolom gazdagabb térkapcsolatokkal lehetne kivitelezni a földszint és az emeleti tér esetén is. Úgy gondolom a megközelíthetőség szempontjából ideális kezdeményezés mind az additív térkompozíció, mind az elbontás. A hozzáépítés léptékével és kialakításával is invitáló hatást kelthet. A részleges visszabontás egész épületrész és alrendszerek esetére is igaz lehet. A meglévő épületeken szembetűnők az aránytalan elosztású megnyitások, azaz bizonyos homlokzatok teljes átláthatósága, míg többségében vakhomlokzatok létesítése. Véleményem szerint a földszinten elhelyezkedő sávokat szükséges jobban felnyitni, és a funkcióból adódó gazdasági bejáratokat alárendelt

felületre helyezni. Lényegesnek tartok bizonyos térrészeket kikönnyíteni és átláthatóbb térszervezést megvalósítani. A földszinti terek nagyobb megnyitásával az épületek átjárhatósága is felmerülne, amely még intenzívebb köztér-épület kapcsolatot jelentene. Így az eredeti koncepciót folytatva, udvarokkal, beugrókkal és szintugrásokkal lehetne habosítani a térszövetet. Mindent összevetve a felújítás Józsa Mária munkásságát tiszteletben tartva és azt folytatva szükséges, hogy megvalósuljon.

A szocialista modern időszak olyan építészeti örökséget hagyott ránk, amelyet őriznünk és védenünk kell, - de legalább jól szemügyre venni és értékleltárt tartani mielőtt az elbontás mellett döntenénk. A jövőre nézve a valódi megoldást nem az új építkezések elkezdése, hanem a meglévő épületállomány rehabilitációja fogja jelenteni. Ezt figyelembevéve tudatosan az értékmentésre szükséges törekedni, és a fenntarthatósági szempontokat szem előtt tartva újfogalmazni az elavult épületeinket.

Irodalomjegyzék:

Fehérvári, Z., Hajdú, V., Prakfalvi, E. (2006). Modern és szocreál – Építészet és tervezés Magyarországon. Budapest: Magyar Építészeti Múzeum.

Kerékgyártó Béla PhD, Szabó Levente DLA (2016/17). Építészet és idő. Budapest: BME Építőművészeti Doktori Iskola.

Dr Szendrői Jenő: Beszámoló a Fiatal Építészek Köre III. ciklusának munkájáról, Magyar Építőművészet, 26. évf., 1977/6., p. 9, 18.

Román András: Lébény Községközpont tervpályázata, Magyar Építőművészet, 19. évf., 1970/6.

Girardi Kornélné: Korszerű vendéglátóipari együttes tervpályázata, Magyar Építőművészet, 21. évf., 1972/6.

G. K.-né, Stadler József: A Budapesti Műszaki Egyetem Továbbképző Intézete keretében működő Magyar Építőművészek Szövetsége Fiatal Építészek köre III. ciklusának tervpályázatai, 1975, Magyar Építőművészet, 26. évf., 1977/3., p. 2-8.

Magyar Építőművészet, 33. évf., 1984/5.

Fodróczy József: Helyi és régió - Telefonközpont Győr, Magyar Építőművészet, 43. évf., 1993/1-2., p. 48-49.

Bolberitz Henrik: Lőrincz József, Magyar Építőművészet, 81. évf., 1990/6., p. 58.

Bodrossy Attila: Dimenzió Kft., Magyar Építőművészet, 84. évf., 1993/2., p. 40-45.

Patonai Dénes DLA: Építészek Magyarországról, Új Magyar Építőművészet, 1999/3.

Kunszt György: GYŐR, Új Magyar Építőművészet, 2000/2., p. 62.

Winkler Barnabás: Volt Győrben egy tervezőiroda (1950-95), Új Magyar Építőművészet, 2007/2., p 60-61.

Magyar Építőipar, 1970/6., p 384.

Font Erzsébet: Domonyvölgyi kirándulóközpont rendezésére kiírt tervpályázat eredménye, Városépítés, 20. évf., 1984/2., p. 29-32.

Póder Zoltán – Józsa Mária: Változó igények - házgári lehetőségek a GYÁÉV házgárában, Magyar Építőipar, 34. évf., 1985/5., p. 274-281.

Mesteriskola Archívuma

Győr Megyei Jogú Város Levéltára Műszaki Levéltári Részlegének Hermann Ottó utca 21-23. szám alatti ingatlanra vonatkozó dokumentumai

Internetes források:

Hartmann Gergely: Városközpont (Adyváros, Dél-Nádorváros). Modern Győr, 2015. <https://moderngyor.com/2015/01/17/adyvaros-varoskozpont/>

Kozma Endre: ABC-áruház a Herman Ottó utcában. Régi Győr, 2019. <https://regigyor.hu/nadorvaros/abc-aruhaz-herman-otto-utcaban/>

Kozma Endre: Győr, Városi Könyvtár, 1981. Régi Győr, 2018. <https://regigyor.hu/nadorvaros/gyor-varosi-konyvtar-1981/>

Répás Éva: Volt Győrben egy tervezőiroda. Prae, 2007. <https://www.prae.hu/article/518-volt-gyorben-egy-tervezoiroda/>

Juhász Ákos: Újratöltve – LÁNG Művelődési Központ. Építészfórum, 2018.
<https://epiteszforum.hu/ujratoltve-lang-muvelodesi-kozpont>

Hartmann Gergely: Vészesen pusztul a győri orvosi klubház. Építészfórum, 2018.
<https://epiteszforum.hu/veszesen-pusztul-a-gyori-orvosi-klubhaz>

Hartmann Gergely: Ifjúsági Ház (Petőfi Sándor Művelődési Ház). Modern Győr, 2012.
<https://moderngyor.com/2012/08/01/ifjusagi-haz/>

Somogyi Krisztina – Czigány Tamás – Tóth Györgyi – Dr Nagy Miklós – Prof. Dr. Rechnitzer János – Dr. Winkler Ágoston – Németh Iván, Terenyei Pál – Kuslits Tibor – Cseh András – Szolnoki József: A Győri Nemzeti Színház többféle nézetben – Építészek és nem építészek véleménye. Építészfórum, 2020. <https://epiteszforum.hu/a-gyori-nemzeti-szinhaz-tobbfele-nezetben--epiteszek-es-nem-epiteszek-velemenye>

Répás Éva: „Volt Győrben egy tervezőiroda....”. PRAE, 2007. <https://www.prae.hu/article/518-volt-gyorben-egy-tervezoiroda/>

Kozma Endre: A győri Rába filmszínház. Régi Győr, 2017. <https://regigyor.hu/belvaros/a-gyori-raba-filmszinhaz/>

Hartmann Gergely: Építőipari technikum (Hild József Szakközépiskola). Modern Győr, 2014.
<https://moderngyor.com/2014/01/02/epitoipari-technikum/>

Hartmann Gergely: Rába MVG Kereskedelmi és Konferencia Központ. Modern Győr, 2014.
<https://moderngyor.com/2014/01/04/mvg-raba-kereskedelmi-es-konferencia-kozpont/>

Hartmann Gergely: Győr Város Tanácsának csónakháza (ma étterem). Modern Győr, 2012.
<https://moderngyor.com/2012/08/01/tanacsi-csonakhaz/>

TETRA PAK Hungária Rt. gyártócsarnok, iroda és raktár. Dimenzió Tervező Kft. honlapja.
https://www.dimenzio.hu/ref_tetra92.html

NOKIA mobiltelefongyár. Dimenzió Tervező Kft. honlapja.
https://www.dimenzio.hu/ref_nokia.html

Papp László Tamás: Így újult meg a győri könyvtár Hermann Ottó utcai épülete. Úgy tudjuk, 2021.
https://ugytudjuk.hu/cikk/2021-11-15_igy-ujult-meg-a-gyori-konyvtar-herman-otto-utcai-epulete

Juhász Ákos DLA: Újratöltve - LÁNG Művelődési Központ. Építészfórum, 2018.
<https://epiteszforum.hu/ujratoltve-lang-muvelodesi-kozpont>

Különdíj a Láng Művelődési Központ felújításáért. Budapest 13, 2019.
<https://www.budapest13.hu/2019/11/11/kulondij-lang-muvelodesi-kozpont-felujitasaert/>

Danae Santibañez: Montbau Library Rehabilitation / OliverasBoix Arquitectes. Archidaily, 2015.
<https://www.archdaily.com/801110/montbau-library-rehabilitation-oliverasboix-arquitectes>

XXI. Magyar Ingatlanfejlesztési Nívódíj pályázatra benyújtott A Láng Művelődési Központ felújítása – hagyomány és megújulás Angyalföldön c. anyag
http://fiabcimagyarország.hu/en/assets/docs/lang_muvelodesi_kozpont.pdf

Ábrajegyzék:

Borítókép: Józsa Mária skicce az eredeti tervről (forrás: Józsa Mária)

1. ábra: korabeli kép a Vásárcsarnok felől (forrás: Régi Győr, Kozma Endre)	4
2. ábra: Adyváros kiadvány borítója (forrás: GYŐRITERV-es kiadvány)	6
3.- 4. ábra: Józsa Mária 1970 és 1990 környékén (forrás: Józsa Mária)	7
5. ábra: Megyeháza büfé (forrás: Józsa Mária)	9
6. ábra: Lébény Községközpont tervpályázatra készült átnézeti rajz (forrás: Józsa Mária)	11
7. ábra: Lébény Községközpont tervpályázatra készült makett (forrás: Józsa Mária)	11
8. ábra: Korszerű vendéglátóipari együttes (forrás: Józsa Mária)	12
9. ábra: Korszerű vendéglátóipari együttes homlokzati rajzai (forrás: Józsa Mária)	12
10. ábra: Győr Kórházi laboratórium és gyógyszertár (forrás: Magyar Építőművészet, 26. évf., 1977/3. sz., p. 8.)	14
11. ábra: A laboratórium és gyógyszertár épülete napjainkban (forrás: saját fotók)	15
12. ábra: Az Építészklub néhány meghívója (forrás: Józsa Mária)	17
13. ábra: az Adyváros Városközpont épületegyüttesének távlati képe (forrás: Google Earth)	18
14. ábra: Rendezési terv helyszínrajza, az V. ütem kiemelve. (forrás: GYŐRITERV-es publikáció).	19
15. ábra: Az épületegyüttes vezérszínti alaprajza (forrás: Józsa Mária)	20
16. ábra: Kisalföld folyóirat, 1981. (forrás: Régi Győr, Kozma Endre)	22
17. ábra: Az épület a Vásárcsarnok felől, nem sokkal az átadása után. (forrás: Modern Győr, Hartmann Gergely)	23
18. ábra: Az épületegyüttes a Verseny utca felől (forrás: Régi Győr, Kozma Endre)	25
19. ábra: Az épületegyüttes napjainkban (forrás: saját fotó)	27
20. ábra: A Verseny utca mai képe (forrás: saját fotó)	29
21. ábra: Majoros Hédy muráliája (forrás: saját fotó)	30
22. ábra: Megemelt járdaszint a Telefonközpont felé nézve (forrás: saját fotó)	32
23. ábra: Telefonközpont melletti emelt köztér (forrás: saját fotó)	33
24. ábra: Láng Művelődési Központ homlokzati részlete (forrás: Bujnovszky Tamás felvétele)	34
25. ábra: Láng Művelődési Központ távlati képe (forrás: Google Earth)	35
26. - 27. ábra: Láng Művelődési Központ 1970-ben és napjainkban (forrás: Építészfórum, Bujnovszky Tamás felvétele)	38
28. ábra: Montbau Könyvtár távlati képe (forrás: Google Earth)	39
29. ábra: A könyvtár eredeti állapotának makettje (forrás: Oliveras Boix Architectes)	41
30. ábra: A felújított Montbau Könyvtár (forrás: José Hevia felvétele)	41

Függelék

Józsa Mária az interjú lefolytatásához otthonában, régi rajzait és fényképeit előkészítve fogadott. A jó hangulatú beszélgetés során személyesen tapasztalhattam meg az építész szakmai nagyságát, határozott jellemét és nem utolsósorban vendégszeretét.

Az interjút az építészzakma választása és a BME kapcsán kezdtük el. Elmondása szerint mindig is szerette a művészeteket, az építészetet és a műszaki tantárgyakat, így egyértelmű volt számára a szakma választása. A Budapesti Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karára elsőre felvették, a rajzi (kockológia, oszlopfő rajzolása) és műszaki felvételije is jól sikerült. Diplomamunkája egy Gyöngyösre tervezett kiállító és képzőművész kör volt. Ezt követően Győrbe településének körülményeiről kérdeztem. A GYŐRITERV fiatalítása és bővítése végett hívtak 5 szakmabeli házaspárt, így kerültek férjével, Keresztes Sándorral a városba. Férje évfolyamtársa volt, akivel lediplomázásukat követő nyáron házasodott össze. A Győri Tervező Vállalat biztosított szövetkezeti lakást, amelyet novemberben már át is vehettek. Innentől kezdve Győrben éltek, ott telepedtek le, kezdték meg és folytatták pályafutásukat. Az első évek során sokszor vettek részt pályázatokon, mind országos mind meghívásos kiírásokra nyújtottak be terveket. Elsőként a Lébény községközpont pályázaton vettek részt Keresztes Sándorral, és a tervük kiemelt megvételben részesült. Erre nagyon büszkék voltak, hiszen rangos mezőnyben érték el ezt az eredményt. Emellett ez a munka áll szívéhez legközelebb. A pályázaton a lébényi templom mellé kellett községközpontot tervezni, amelyet kihívásként élt meg. Korszerű vendéglátóipari együttes munkája ugyancsak Keresztes Sándorral II. díjat nyert, Középfokú közművelődési könyvtárra benyújtott terve megvételben részesült, a Domonyvölgy kiránduló központ Perjés Andrással közösen készített munkája pedig II. díjat nyert. Ezek mind nyilvános pályázatok voltak. Emellett meghívásos pályázatokon is rész vett: a Délnádorváros negyedközpont tervével III. díjat nyert. Dunaszeg községközpont pályázatán II. díjban részesült, amely a Mesteriskola által kiírt pályázat volt. Erről bővebben is mesélt: Akkoriban komoly hitelt adtak csoportos beépítés, azaz sorház létesítésére, - az állam azt támogatta, hogy rövidebb közművesítési hosszra több lakást helyezhessenek el. Ezt kisebb településeknél is ösztönözték. Így Dunaszegen is hirdettek erre pályázatot, amelynek tervezési feladatát a győri Mesteriskola tanítványai kapták. További meghívásos pályázatokon is sikereket ért el: Kaposvár D-i városrész munkájával megvételt nyert, illetve az Otthonház jellegű épületekre Wyberál Lászlóval közösen benyújtott terve is megvételben részesült. Később céges pályázatokon vett még részt. Amint már említettem, a Mesteriskolát is elvégezte, a Fiatal Építészek Köre III. ciklusának volt tagja, mestere Lőrincz József volt. („dolgoztam, mint a güzü

a Mesteriskola mellett”) Ezt követően az építészeti előképei, felfogása és meglátása felől érdeklődtem. A kérdésekre azt a választ kaptam, hogy az épületekben számára elsődleges a funkció, az épület jó működése, észszerű és célszerű használata. A válasz kifejtése közben áttértünk az Adyváros Negyedközpont épületének elemzésére. Az épületegyüttes estén például a terek minél inkább flexibilis kialakítására törekedett, mivel tudta, hogy számtalanszor át fogják alakítani. Ezt a szerkezetet 12m-es Pan Deck födém elemek sorolásával és azok pillérekre támasztásával tervezte meg. Így a 12 m fesztávon belül szabadon alakítható, válaszfalakkal határolt terek jöttek létre. Egyedül a vizesblokkok képeztek kötött rendszert, azon kívül „bármit bárhova lehet helyezni”. A Negyedközpont kapcsán nagy negatívumnak gondolja, hogy csak a fele épült meg az eredetileg tervezett beruházásnak. A teljes területen megvalósulhatott volna Fátay városrendezési terve. Az eredetiben szereplő emelt szintű díszter, mozi és művelődési ház pont az átellenes oldalra, a Szigethy Attila út felé, lépcsőzött volna még le, ezzel a tömegeket is lebontva. A fedett parkolók pedig fontos részét képezték a tervnek. Így torzóként maradt meg az épületegyüttes. „Hát sajnos ilyen az élet. Az ember tervez, aztán...” Továbbá, a félbehagyásból fakadóan például a könyvtár elé ideiglenesen kialakított mellvéd is véglegesként maradt meg. A kivitelezők „addig is” hoztak a házgyárból vasbeton redőnytokokat, amik alá falaztak, majd tettek a tetejére ültetőládákat, hogy ideiglenesen megoldást nyújtsanak. Akkor még szó sem volt arról, hogy nem épül meg az eredeti elképzelés. „Ez provizórium volt, de örök provizórium lett.” Arról nem tudott, hogy később a téglá és vasbeton mellvédet pirosra festették, ezzel még inkább rontva a helyzetet. A tervezés során kiemelt szándéka volt, hogy épülete a magas házak között emberi léptéket és anyagot képviseljen. A téglá megjelenése ezt képviselte(i), hiszen a környező épületeken főként a beton jelent(ik) meg. Olyan anyagot szeretett volna választani, ami a funkcióknak megfelel, azt tükrözi. Célja volt, hogy „valami emberit” vigyen a lakótelepbe. Emellett a képzőművészeti alkotások és társzművészetek tervezésbe való bevonását lényegi elemnek tartja az építészetben. Az Adyváros Városközpont esetén a homlokzaton Majoros Hédy kerámiája, az ételbárban Kelecsényi Csilla ipar- és textilművész munkái jelennek meg, a berendezéseket pedig Kodolányi László formatervező és ötvösművész készítette. Ezt követően viszont nem tartották karban az épületszerkezeteket sem. Itt felhozta példának a Dániai Építőművész szövetségi tanulmányútján tapasztaltakat. A skandináv országokban, de akár Németországban is sok gyönyörű faszerkezetet lehet látni, amelyek lehet többszáz évesek, viszont kezelik is ezeket a szerkezeteket és felületeiket ennek megfelelően. Magyarországon azonban ezt nem veszik figyelembe. Az épületegyüttes fa nyílászáróit, lamelláit és egyéb faszerkezeteit a megépülés idejében egyszer lekezelték, de utána gyakorlatilag soha. Elmondása szerint ezeket olyan 3

évente pácolni kellett volna, ennél viszont sokkalta több idő telt el azóta. „Azért néz ki úgy, ahogy kinéz, mert nem tartották karban.” Ez különösképpen azért is dühítette, mivel több oldalon is olvasta véleményként, hogy az épület mennyire le van robbanva, a fa szerkezetek hogyan néznek ki, stb. Dehát persze, hogy így néznek ki, ha 40 évig nem nyúltak hozzá. Ezután a kivitelezési nehézségek, kivitelezői döntések befolyására kérdeztem rá. Számomra meglepő válaszként kaptam, hogy a kivitelező nem diktált a beruházás során. A GYÁÉV úgy építette meg a házat, ahogyan Józsa Mária azt megtervezte. Ennek ellenére nem volt egyszerű nekik kivitelezni a kézműves terveket, hiszen alapvetően az előregyártott szerkezetek alkalmazása volt számukra (és abban az időszakban jellemzően) az irány. Természetesen ehhez hozzájárult az ő tárgyalási készsége is és határozott kiállása az elképzelései mellett. Szükség volt ehhez az intenzív tervezői művezetéséhez, illetve ki kellett harcolnia, hogy figyelembe vegyék, amit szeretne. Úgy gondolja, hogy az akkor elérhető legjobb minőségben kivitelezték. A mai állapota az épületnek az elhanyagolásnak köszönhető. További negatívumként emlegette fel, hogy a klíma kondenzációs vizét rávezették a téglára, ami így „térképes” lett. (A könyvtár tervezett felújításának látképe és módszere kissé elborzasztotta.) Úgy gondolja nincs meg a tulajdonosi szemlélet az emberekben, hiszen a házakat nem csak megépíteni kell, hanem karban is kell tartani. A következő kérdésem arra irányul, hogy van-e valami, amit utólag másképp csinált volna az épület tervezése vagy kivitelezése kapcsán. Válaszként ismét megemlítette, hogy kiharcolta elképzeléseinek megvalósítását és elérte, hogy a kivitelezők számba vegyék, amit mond. Illetve nagy fájdalomként éli meg, hogy csak a fele épült meg az eredeti terveknek, így – az ő szavaival élve – csak egy torzó. Úgy gondolja így nem értelmezhető az épületegyüttes. Az apró részletekig meg volt tervezve az épület és környezete, - még az is, hogy a kültéri lámpatestekben hogyan férjen el a trafó. Ebből fakadóan lett a formatervezése kialakítva, amely egy „gumó” alakú részlettel tesz eleget az igénynek. A köztér burkolatát is részleteiben megtervezték, a pirogránit pedig kivitelezési hibákból fakadóan idő előtt tönkrement. További hibaként említette a lépcsőt, amelyet az utólag épített akadálymentes rámpákkal lényegében tönkretettek. Akkoriban még nem volt ilyen követelmény, és sajnos ezt később nem éppen ideális módon oldották meg. Úgy látja, hogy általában az épületátadásokat követően az irányítás már kicsúszik az építész kezéből, és onnantól „vége”. Véleményére kíváncsi voltam a pár évvel később épült, Fodróczy József által tervezett Telefonközpont kapcsán is. Kérdésemre azt válaszolta, hogy mivel később, már nem az eredeti koncepció szerint, más funkció épült meg, nem illik a képbe/az épületegyütteshez. Alkalmazkodott annyiban, hogy téglaburkolatot használt, fedett parkolót létesített. Azonban, mivel a feladat már megváltozott, az más tömeget és kialakítást igényelt. Azt a feladatot kellett megoldania, amit rábíztak, hiába lett volna az

eredeti terv ideálisabb. Ezt követően a kérdésem a lehetséges jövőkép, illetve korrigálás témakörét érintette. Józsa Mária úgy gondolja, hogy szükséges új funkciót találni az épületnek és valamilyen módon a felső szint folytatását kivitelezni. A parkolókat szükségesnek látja, és a felső teraszrész bővítését, akár további épületek tervezésével jó megoldásnak gondolja. Azaz méltó befejezést adni a csak félig megépült együttesnek. A nagy zöldterület felé bővítve ezt kivitelezhetőnek tartja. Ezután az épület akkori fogadtatásáról kérdeztem. Válaszából kiderült, hogy az emberek szerették, sok rendezvényt, előadást szerveztek és szívesen látogatták az épületeket. A pártház és a könyvtár közös használatú udvara virágzott, az ételbár és áruház is sűrű használatnak örvendett. A beszélgetés során több kapcsolódó régi rajza is előkerült, azonban szomorúan mesélte, hogy a HAP galériás kiállítás, és Győrből Pestre való költözése óta sok tervének nyoma veszett. Leginkább az Adyváros koncepciójához tartozó első skiccét hiányolta. Beszélgetésünk során megemlítette, hogy még a GYŐRITERV-nél a paneles lakásépítés fejlesztésének kidolgozásában is részt vett. Akkoriban a kis konyhák voltak jellemzőek ezekre az épületekre, amelyek a szovjet elképzelésre reagáltak, miszerint az anyák nem főznek otthon, hanem kantinba mennek, és nem mosnak otthon mert majd elmennek a mosodába. Ennek következtében pedig használhatatlan terek jöttek létre. Sokat küzdve végül sikerült oda eljutniuk, hogy nagyobb, használhatóbb konyhákat létesítsenek, ahol már az étkezésre is van lehetőség. Emellett megjelentek az erkélyek is bizonyos százalékban. Ennek elérése érdekében Józsa Mária sokat munkálkodott. A beszélgetést későbbi munkahelye, a Dimenzió kapcsán folytattuk. Bodrossy Attila és csapata, kiválásuk után egy évvel hívták Józsa Máriát is a céghez csatlakozni. Szeretett ott dolgozni, jónak tartotta a társaságot és az együttműködés is. Sok érdekes és izgalmas munkát kapott, több ipari és középületet tervezet. Akkoriban kapta meg a Semsey palota felújításának feladatát is. A budapesti Városmajor utcában elhelyezkedő épületben eredetileg 28 lakás volt, és ezt kellett átépíteni az Osztrák Nagykövetség számára rezidenciának. Érdekes munkaként említette a Coca-Cola Dunaharaszti tervezett épületét is, amely ipari és irodaház funkciókat tartalmazott. Graboplast és Electrolux számára is tervezett létesítményeket. További munkájaként említette meg az Evangelizációs Központot, amely lelkigyakorlatra alkalmas helyszín lett Ménfőcsanakon. (Sajnos pénz hiányában ez is lepusztuló félben található meg.) Izgalmas feladatnak tartotta a mosonmagyaróvári malom felújítását. Változatosnak élte meg tervezési feladatok szempontjából a Dimenziónál töltött éveit. Az utolsó nagy munkái közé tartozott a Komárom NOKIA telephely, amelynek vezetőtervezője volt annak befejezéséig, illetve a Coca-Cola Dunaharaszti, a Tetra-PAK épülete Budaörsön. A sok munkahelyi teendője mellett, Lőrincz József halála után a győri Építészklub vezetését is átvette (férjével együtt szervezve).

Építészeti előadásokat, vitaesteket és egyéb programokat szerveztek. A rajzok lapozgatása közben előkerült egy nagyon szeretett munkája: a csobánkai Szentkúton lévő romos kápolna felújításának terve. A falak egy bizonyos magasságig megmaradtak, majd erre terveztek egy különleges kialakítású fedélszéket. A fedélszék aljánál egy keskenyebb sáv fut végig, amely a lombkoronaszintre fókuszál, a természetet középpontba helyezve. A templomhoz sekrestyét is építettek. Az épület különlegességeként hozta fel a „hajtogatható” fa kaput. Ennél a példánál is megemlítette, hogy szeretett társművészeket bevonni, itt Péter Vladimir ötvösművész tervezte az egyedileg nyitható kapu fém szerkezeteit. A felújításról Csete György építész írt saját kezűleg véleményt, amely levél Józsa Mária dossziéjában lapul.

Az interjú során minden kérdésemre választ kaptam, és széleskörű ismeretre tehettem szert az Adyváros Városközpont épülete és építésze kapcsán. A búcsúzás során pedig egy, az épületegyüttest ábrázoló képeslappal is gazdagodtam.